

**Henki- ja väkivaltarikollisuus Oulussa vuosina 1928–1932 poliisin
tutkintapöytäkirjojen perusteella**

Oulun Yliopisto

Historiatieteet

Historian kandidaatintutkielma

9.2.2024

Lauri Kallinen

Sisällys

JOHDANTO	3
1. HENKI- JA VÄKIVALTARIKOSTEN MÄÄRÄ TUTKIMUSAJANJAKSOLLA	9
2. NUORET TYÖMIEHET VÄKIVALLANTEKIJÖINÄ	14
2.1 Yhteiskunnallinen asema ja luokkaidenteetti väkivallan taustasyinä	14
2.2 Parikymppiset miehet syytettyjen enemmistönä	18
3. TUTTAVAT TYÖMIESTEN UHREINA	21
4. HEIKENTYNYT TOIMEENTULO JA AHTAAT ASUINOLOT VÄKIVALLAN TAUSTAVAIKUTTIMINA	25
5. HUMALAISTA NYRKIN- JA PUUKONHEILUTTELUA	30
5.1 Suurin osa syytetyistä juovuksissa	30
5.2 Nyrkinkäyttöä, puukotuksia ja ammuskeluja	33
LOPPULAUSE	38
LÄHTEET JA TUTKIMUSKIRJALLISUUS	41

JOHDANTO

Henkirikollisuuden taso lähti Suomessa kasvuun 1880-luvulla. Henkirikollisuuden kasvun painopistealueita olivat uudet, keskelle korpea perustetut puunjalostusteollisuusyhdyskunnat.¹ 1900-luvun ensimmäinen, suurlakkovuonna alkanut henkirikospiikki sijoittuu vuosien 1905 ja 1913 välille. Tuolloin henkirikollisuustaso oli viisi tapausta 100 000 asukasta kohden. Vuosien 1919–1932 aikana henkirikollisuustaso nousi Suomessa jyrkästi entisestään, ollen 1920-luvun lopulla jo 10 tapausta 100 000 asukasta kohden.² Aikaväli 1919–1932 on edelleen korkeimman henkirikollisuuden ajanjakso itsenäisen Suomen historiassa. Väkivaltalta muuttui Suomessa aiempaa törkeämmäksi, kokonaisväkivallan kasvun sijaan.³ Ilmiö herätti huolta ja vilkasta julkista keskustelua 1920-luvun lopulle tultaessa.⁴

Kandidaatintutkielmani käsittelee henki- ja väkivaltarikollisuutta Oulun kaupungissa vuosina 1928–1932. Pääasiallinen tutkimuskysymykseni on: **Kuinka paljon Oulussa tehtiin henki- ja väkivaltarikollisuutta poliisin tutkintapöytäkirjojen perusteella vuosina 1928–1932?** Tutkimukseni alakysymyksiä ovat seuraavat: **Millainen oli Oulun henki- ja väkivaltarikollisuuden rakenne tapausten osapuolten, tekopaikkojen, humalasisidonnaisuuden sekä tekotapojen osalta vuosina 1928–1932? Miten niin kansalliset kuin paikalliset yhteiskunnalliset olosuhteet mahdollisesti vaikuttivat Oulun henki- ja väkivaltarikollisuuden luonteeseen?**

Tutkimukseni ajallinen rajausta käsittää aikavälin 1.1.1928–31.12.1932. Maantieteellinen rajaukseni käsittää Oulun kaupungin alueen tuolla ajanjaksolla. Valitsin rajaukset, sillä haluan tutkia, vaikuttivatko talouslama ja jännittynyt sisäpoliittinen tilanne Oulun henki- ja väkivaltarikollisuuteen. Oulussa vuosina 1928–1932 tehdystä henki- ja väkivaltarikollisuudesta ei ole aiemmin tehty historiantutkimusta. Tutkimukseni sijoittuu sosiaalishistorian sekä mikrohistorian kentille, sillä tarkastelen ihmisten väkivaltaista käyttäytymistä ja siihen vaikuttaneita yhteiskunnallisia tekijöitä paikallistasolla.

¹ Lehti 2001, 314.

² Lehti 2001, 11–12.

³ Lehti 2001, 50–51.

⁴ Hietaniemi 1992, 110–111.

Lähimpänä omaa tutkimusaiheittani lienee Mervi Kestin pro gradu *Väkivaltarikollisuus Oulussa 1935–1950*.

1920-luvun voimakas talouskasvu taittui Suomessa laskuun vuosikymmenen vaihteeseen tultaessa. Pula-aikana tunnettu talouslaman alkoi näkyä Suomessa vuodesta 1927 lähtien muun muassa rakennushankkeiden supistumisena, metsäkauppojen vähentymisenä ja taloudellisen toiminnan yleisenä laantumisenä. Yhdysvaltain lokakuun 1929 pörssiromahduksen myötä talouslaman laajeni kansainvälisesti. Vienti, teollisuustuotanto sekä rakennustoiminta supistuivat Suomessa.⁵ Oulun talouselämä noudatti Suomen yleistä kehitystä laman suhteen. Työpalkkojen summa miltei puolittui kaupungissa. Vuosien 1928–1931 välillä työntekijöiden määrä väheni Oulussa 2408 työntekijästä 1539 työntekijään.⁶ Lama koetteli erityisen rankasti Oulun sahateollisuutta. Kaikki kaupungin sahat lakkautettiin toiminnan muututtua tappiolliseksi.⁷

Kieltolaki astui voimaan 1.6.1919 ja oli voimassa miltei tutkimusajanjaksoni loppuun saakka. Laki kielsi alkoholin käytön, myymisen, hallussapidon ja varastossa pidon muihin kuin tieteellisiin, teknillisiin tai lääkinnällisiin tarkoituksiin.⁸ Yleisellä paikalla juopumuksesta joutui pidätetyksi loppuvuodesta 1921 lähtien.⁹ Kieltolaki oli tehoton, sillä se ei vastannut kansan yleistä oikeustajua. Pohjois-Suomeen suuntautunut alkoholin salakuljetus siirtyi vuodesta 1924 lähtien rautateiltä Perämerelle.¹⁰ Meriteitse tapahtunut salakuljetus vilkastui tuolloin varsinkin Oulussa.¹¹ Samalla salakuljetetun spriin määrä kasvoi ja litrahinta aleni.¹² Lisääntyneet juopumistapaukset lisäsivät myös muuta rikollisuutta Oulussa.¹³ Kieltolaki päättyi yleisen kansanäänestyksen perusteella 5.4.1932.¹⁴

Suomen 1900-luvun alun väkivaltarikollisuuden tutkimuksen pioneerina voidaan pitää VELI VERKKOA. Verkko laati 1930–1940-luvulla useita tutkimuksia, jotka käsittelevät kulttuuristen ja biologisten tekijöiden sekä alkoholin vaikutusta Suomen väkivaltarikollisuuteen 1900-luvun alkuvuosikymmeninä. Näistä olen hyödyntänyt

⁵ Ahvenainen & Vartiainen 1982, 187.

⁶ Hautala 1982, 86.

⁷ Hautala 1982, 108.

⁸ Filpus 2001, 18–19.

⁹ Filpus 2001, 167.

¹⁰ Filpus 2001, 101.

¹¹ Filpus 2001, 64.

¹² Filpus 2001, 102.

¹³ Filpus 2001, 167.

¹⁴ Filpus 2001, 174.

vuonna 1942 julkaistua teosta *Väkijuomalainsäädännön vaikutuksesta rikollisuuteen: Tilastollinen tutkimus*.

MARTTI LEHTI ja JUSSI PAJUOJA edustavat 1900-luvun alun Suomen henkirikollisuuden kriminologian- ja historiantutkimusta. Vuonna 1987 julkaistussa artikkelissaan ”Suomalaisen väkivallanaallon huippu 1920–1930-luvulla” PAJUOJA tulkitsee Suomen korkean henkirikollisuustason johtuneen työväestön turhautumisesta.¹⁵

MARTTI LEHDEN vuonna 2001 julkaistu väitöskirja *Väkivallan hyökyaalto: 1900-luvun alkuvuosikymmenten henkirikollisuus Suomessa ja Luoteis-Virossa* toimii tutkimukseni keskeisenä vertailupohjana. Lehden teos koskee vuosien 1905–1913 sekä vuosien 1919–1932 korkean henkirikollisuuden aaltoja Suomessa. Hän pyrkii selvittämään yhteydet henkirikollisuuden piirteiden, niissä tapahtuneiden muutosten sekä näihin vaikuttaneiden yhteiskunnallisten selitystekijöiden välillä.

KARI FILPUKSEN väitöskirja *Alkoholin salakuljetus ja sen valvonta Perämeren rannikolla kieltolain aikaan 1919–1932* on tutkimukseni kontekstin kannalta tärkeä teos. Filpuksen tutkimus käsittelee alkoholin salakuljetuksen vaikutuksia Pohjois-Suomen elämään kieltolain aikana. Teoksessa käsitellään lyhyesti salakuljetetun alkoholin vaikutusta henkirikollisuuteen Oulun läänin alueella.¹⁶ Filpus ei kuitenkaan tarkastele teoksessaan salakuljetetun alkoholin vaikutuksia nimenomaan Oulun kaupungin henki- ja väkivaltarikollisuuteen.

KUSTAA HAUTALAN *Oulun kaupungin historia V 1918–1945* on tutkimukseni aikalaistekstin kannalta olennainen teos. Siitä käyvät ilmi Oulun taloudelliset, väestölliset sekä poliittiset olosuhteet.

Tutkimukseni rakenne on systemaattinen. Tarkastelen ensimmäisessä pääluvussa henkirikosten ja väkivaltarikosten vuosittaista määrää tutkimusajanjaksollani, sekä pohdin Oulun matalan henkirikollisuustason taustasyitä. Toisessa pääluvussa tarkastelen Oulun henki- ja väkivaltarikollisuutta syytettyjen yhteiskuntaryhmistä ja ikäluokista käsin. Kolmannessa pääluvussa tarkastelen, mihin yhteiskuntaryhmiin väkivallan uhrit ja asianomistajat kuuluivat. Samalla tarkastelen Oulun väkivallan tekopaikkojen julkisuutta, rikosten osapuolten keskinäisiä suhteita sekä syytettyjen kirjoilla oloa. Neljännessä pääluvussa pohdin syytettyjen toimeentulotason ja asuntotilanteen vaikutusta Oulun

¹⁵ Pajuoja 1987, 173–182.

¹⁶ Filpus 2001, 167.

henki- ja väkivaltarikollisuuteen. Viidennessä pääluvussa tarkastelen Oulun henki- ja väkivaltarikollisuuden humalasisidonnaisuutta ja teko tapoja. Henki- ja väkivaltarikollisuuden rakenteen sekä siinä tapahtuneiden muutosten tarkasteleminen on nähdäkseni selkeintä lyhyellä aikavälillä systemaattisesti. Käsittelen henki- ja väkivaltarikollisuutta tarkastelun selkiyttämisen vuoksi kokonaisuutena, yksittäisten rikosnimikkeiden alaisen rikollisuuden tarkastelun sijaan.

Henkirikollisuudella tarkoitan kuolemaan johtaneita väkivaltarikoksia, kuten tappoja, murhia, kuolemaan johtaneita pahoinpitelyitä sekä lapsenmurhia. Väkivaltarikollisuudella tarkoitan kaikkia väkivaltarikoksia, jotka eivät johtaneet uhrin kuolemaan.¹⁷ Törkeällä väkivaltarikoksella tarkoitan nimikkeen törkeä pahoinpitely¹⁸ ja törkeää lievempi pahoinpitely¹⁹ -alaisia tapauksia. Törkeää lievemällä väkivaltarikoksella tarkoitan nimikkeiden pahoinpitely ja lievä pahoinpitely²⁰ -alaisia tapauksia.

Käsitteellä yhteiskuntaryhmä tarkoitan ihmisryhmää, jota yhdistää tutkintapöytäkirjaan kirjattu elinkeino- tai ammattistatus, kuten työmies tai maanviljelijä. Työmiehiin olen sisällyttänyt myös sekatyömiehet ja rakennustyömiehet. Ammatinharjoittajalla tarkoitan käsityö- tai muuta ammattia harjoittanutta henkilöä, ketä ei ole merkitty tutkintapöytäkirjaan työmiehenä tai maanviljelijänä. Käsitettä muu käytän tilastollisissa esityksissäni kuvaamaan viranomaisia, sotilaita, esimiesammattissa toimivia sekä henkilöitä, joiden tutkintapöytäkirjaan kirjattu status ei sovi mihinkään edellä mainituista yhteiskuntaryhmistä.

Rikoshistoriassa käytetään tyypillisesti lähteinä oikeudenkäyntiasiakirjoja ja rikostilastoja. Ensiksi mainitut käsittelevät myös sellaisia tapauksia, joista ei langettu tuomioita. Rikostilastot sisältävät sen sijaan vain tuomioon johtaneet tapaukset. Tutkimukseni pääasiallisena lähdeaineistona ovat sen sijaan toimineet Oulun poliisilaitoksen rikososaston²¹ sekä järjestysosaston arkistojen tutkintapöytäkirjat. Tutkintapöytäkirja on asiakirja, joka sisältää poliisin tietoon tulleen rikoksen kirjallisen esitutinnan. Tutkintapöytäkirjojen kuulusteluosio koostuu syytettyjen, asianomistajien,

¹⁷ Rikoslaki 39/1889. 21. luku & 22. luku.

¹⁸ Rikoslaki 39/1889. 21. luku 5§

¹⁹ Rikoslaki 39/1889. 21. luku 11§

²⁰ Rikoslaki 39/1889. 21. luku 12§

²¹ Rikososasto oli tutkimusajanjaksollani nimeltään etsivä osasto. Etsivän osaston aikaista arkistomateriaalia säilytetään rikososaston arkistokokoelmassa.

sekä todistajien kuulusteluista. Kuulustelut antavat kattavan kuvan rikosten tapahtumien kulusta. Asiakirjan laatija on kirjannut kuulusteltujen kertomat asiat ylös yksityiskohtaisesti, mutta on saattanut jättää epäolennaiseksi katsomiaan seikkoja kirjaamatta. Rikosten osapuolten henkilötiedot käyvät ilmi kuulusteluosiossa. Tutkintapöytäkirjat ovat ensimmäiseksi laadittuja, rikoksia perusteellisesti kuvaavia lähteitä. Kaikkia tutkintapöytäkirjoja ei lähetetty yleiselle syyttäjälle jatkotoimenpiteitä varten. Näistä syistä olen katsonut ne soveltuvimmaksi ja kattavimmaksi lähdeaineistoksi tutkimukselleni.

Tutkintapöytäkirjoissa käytetyt rikosnimikkeet ovat poliisin tutkintavaiheessa laatimia, eivätkä tästä syystä välttämättä lopullisia. Varsinaiset tuomiot ja rikosnimikkeet selvisivät myöhemmissä oikeudenkäynnin vaiheissa. Rikosnimikkeiden laatiminen oli tutkintavaiheessa myös paikoitellen epäjohdonmukaista. Tästä syystä olen tilastoinut esimerkiksi nimikkeellä ”puukotus” tai ”puukotustapaus” tutkitut tapaukset törkeisiin pahoinpitelyihin niissä käytettyjen tekovälineiden mukaan. Käytän rikosten osapuolten nimien sijasta heidän ammattistatustaan tai termejä syytetty, asianomistaja, uhri sekä todistaja. Vaikka lähdeaineistoni antaa kattavimmat tiedot tutkimastani ilmiöstä, Martti Lehden mukaan piilorikollisuus on ollut ja on edelleen lievemmissä väkivaltarikoksissa erittäin suurta.²² Tämän takia lähdeaineistoni ei luultavasti anna todenmukaista kuvaa Oulun väkivaltatilanteesta lievempien pahoinpitelyrikosten ja tappeluiden osalta. Lähdeaineistostani on todennäköisesti jäänyt uupumaan myös perhepiirissä tehtyä väkivaltaa, sillä esimerkiksi lasten fyysinen kuritus oli vielä 1900-luvun alussa hyväksytty osa kasvatusta.²³

Jokaisen tutkimani rikoksen taustalla vaikutti lukuisia eri tekijöitä. Näistä syytetyn kuulusteluissa kertomat sekä kertomatta jättämät henkilökohtaiset motiivit sekä mahdolliset mielenterveysongelmat jäävät analyysini ulkopuolelle. Useissa tapauksissa analyysini kannalta olennainen tieto – esimerkiksi tieto syytetyn humalatilasta, iästä, toimeentulosta tai ammatista uupuu tutkintapöytäkirjoista. Uhrien ja asianomaisten ikää koskevat tiedot uupuvat yli 40 % tutkintapöytäkirjoista.²⁴ Tästä syystä olen jättänyt heidän ikäluokkiensa tarkastelun tutkimukseni ulkopuolelle. Käytän Oulun henki- ja väkivaltarikollisuuden vertailupohjana Martti Lehden tutkimustietoa Suomen

²² Lehti 2001, 50.

²³ Jyrinki 2021, 8.

²⁴ Tutkintapöytäkirjat 1928–1932. OPJA & OPRA. KA.

kaupunkien 1920-luvun henkirikollisuudesta. Vaikka Martti Lehti tarkastelee teoksessaan pelkkää henkirikollisuutta, voidaan hänen tutkimustaan käyttää vertailupohjana myös lievemälle väkivaltarikollisuudelle. Suurin osa Suomessa tutkimusajanjaksollani tehdyistä henkirikoksista oli humalasideonnaisia ja motiiveiltaan epäselviä²⁵, kuten tarkastelemani Oulun henki- ja väkivaltarikoksetkin. Näin ollen oletan, että kyseiset väkivallan lajit ovat vertailukelpoisia keskenään. Huomioitavan arvoista on myös se, että Martti Lehden tutkimus perustuu henkirikoksista tuomittuihin, oma tutkimukseni sen sijaan henki- ja väkivaltarikoksista syytettyihin.

Syytettyjen toimeentulon tarkastelua vaikeuttaa se, että etsivä osasto ilmoitti toimeentulon laadullisesti²⁶, järjestysosasto sen sijaan määrällisesti²⁷. Työntekijän kahdeksan tunnin päiväpalkka oli Oulussa vuonna 1929 keskimäärin 52 markkaa, Suomessa 74 markkaa. Vuonna 1931 työntekijän keskimääräinen päiväpalkka oli tippunut Oulussa noin 40 markkaan, Suomen tasolla vastaavasti 65 markkaan.²⁸ Inflaatio ei ollut Suomessa talouslaman aikaan kovinkaan voimakas.²⁹ Käytän tästä syystä hyvän toimeentulon mittarina 60 markan päiväpalkkaa koko tutkimusajanjaksollani. Kohtalaiseksi toimeentuloksi voidaan tutkimukseni kontekstissa katsoa 40–50 markan päiväpalkka. Olen jaotellut järjestysosaston syytetyt laadullisesti ilmoitettuihin toimeentuloluokkiin yllä käsittelemäni periaatteen mukaan.

Tutkimusmetodinani on tilastollinen analyysi. Olen kerännyt lähdeaineistostani määrälliset tiedot rikosten ja kuhunkin yhteiskuntaryhmään, ikäluokkaan sekä toimeentuloluokkaan kuuluvien syytettyjen määrästä, asianomistajien ja uhrien yhteiskuntaryhmistä, rikosten tekopaikkojen julkisuudesta, osapuolten keskinäisistä suhteista, syytettyjen kirjoilla-olosta, sekä rikosten humalasideonnaisuudesta ja niiden tekotavoista. Olen koostanut keräämistäni tiedoista Oulun henki- ja väkivaltarikollisuuden piirteitä kuvaavat tilastot. Vertailemalla henki- ja väkivaltarikollisuuden piirteitä sekä niissä tapahtuneita muutoksia tutkimusajanjaksoni yhteiskunnalliseen kontekstiin pyrin muodostamaan kuvan Oulun henki- ja väkivaltarikollisuuden rakenteesta sekä siihen mahdollisesti vaikuttaneista yhteiskunnallisista tekijöistä.

²⁵ Lehti 2001, 99.

²⁶ Kohtalainen, huono jne.

²⁷ Päiväpalkka markkoina.

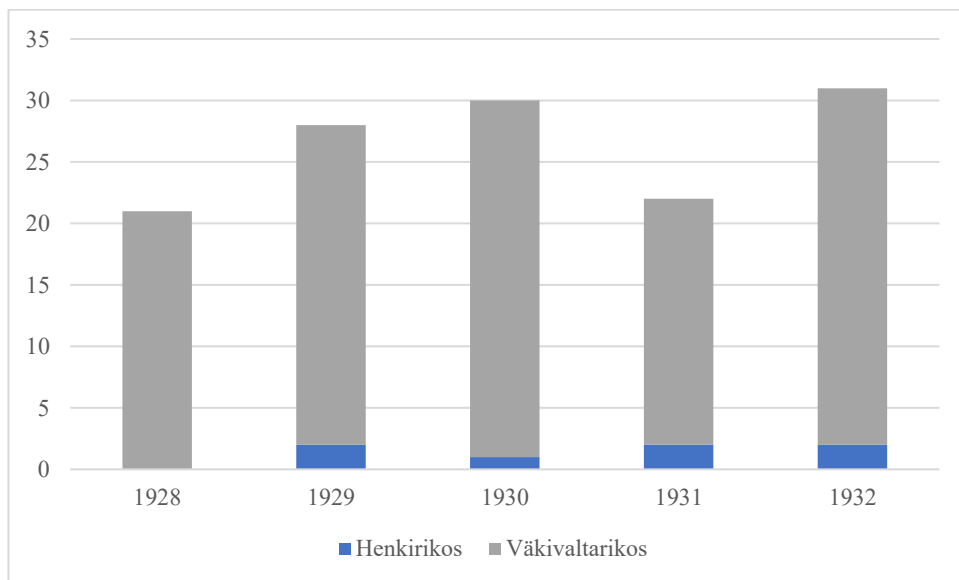
²⁸ Rahan arvon vaihtelu. Rahamuseo. Ks. myös Hautala 1982, 87.

²⁹ Ahvenainen 1982, 311.

1. HENKI- JA VÄKIVALTARIKOSTEN MÄÄRÄ TUTKIMUSAJANJAKSOLLA

Henki- ja väkivaltarikollisuuden rakennetta tarkastellessa on olennaista selvittää, kuinka paljon väkivaltaa tehtiin. Vuosina 1928–1932 Oulussa tehtiin tutkintapöytäkirjojen perusteella 132 henki- ja väkivaltarikosta. Näistä seitsemän oli henkirikoksia. Loput 125 tapausta olivat muita väkivaltarikoksia.

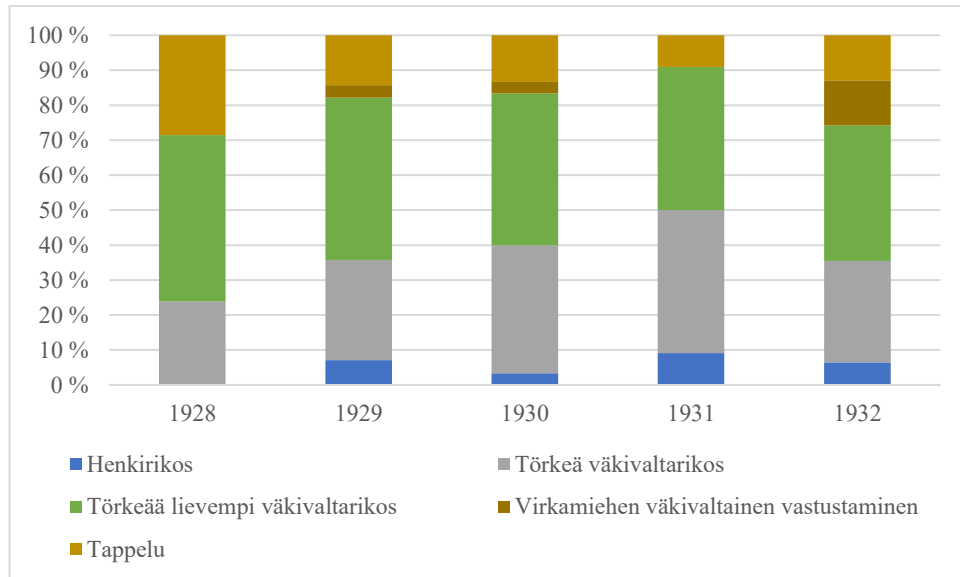
Kaavio 1. Oulun poliisilaitoksen tutkimien henki- ja väkivaltarikosten määrä vuosina 1928–1932.

Lähde: Poliisitutkintapöytäkirjat 1928–1932. Oulun poliisilaitoksen rikososaston ja järjestöosaston arkistot. Kansallisarkisto (KA).

Kokonaisväkivalta lisääntyi vuonna 1929 ja pysyi 30 tapauksen tasolla seuraavan vuoden. Vuonna 1931 tapaukset vähenivät miltei saman verran kuin ne olivat nousseet kaksi vuotta aiemmin. Tämä saattoi olla satunnaisvaihtelua, sillä väkivallan taso nousi uudelleen vuonna 1932.

Kaavio 2. Oulun poliisilaitoksen vuosina 1928–1932 tutkimat henki- ja väkivaltarikokset lajityypeittäin.

Lähde: Poliisitutkintapöytäkirjat 1928–1932. Oulun poliisilaitoksen rikososaston ja järjestysosaston arkistot. Kansallisarkisto (KA).

Törkeä väkivaltarikollisuus lisääntyi tapausten kokonaismäärän lähtiessä kasvuun vuonna 1929 ja pysyi 9–11 tapauksen vuositasolla tutkimusajanjaksoni loppuun saakka. Vuonna 1932 lisääntyivät poliiseihin kohdistuneet pahoinpitelyt. Henkirikoksia tehtiin Oulussa vähän. Vuonna 1928 tapauksia ei ollut yhtään. Vuonna 1929 tutkittiin kaksi henkirikosta, syyskuussa tappo ja marraskuussa kuolettava pahoinpitely. Vuoden 1930 kesäkuussa tutkittavaksi tuli yksi törkeä pahoinpitely kuoleman seurauksella. Vuoden 1931 kesäkuussa tutkittiin yksi tahallinen tappo ja heinäkuussa lapsen kuoleman tuottamus. Vuoden 1932 elokuussa tutkittiin lapsenmurha ja syyskuussa kuolemaan johtanut pahoinpitely. Syytettyjen ja uhrien kirjo oli monipuolinen, minkä vuoksi niiden määrä ei kasvanut yhdenkään yhteiskuntaryhmän sisällä.

Vaikka Martti Lehden tutkimus perustuu henkirikoksista tuomittuihin ja omani sen sijaan syytettyihin, Oulu oli koko maan tasoon verrattuna matalan henkirikollisuuden aluetta. Vuosina 1920–1929 henkirikollisuustaso oli kaupungissa 2,3 tapausta 100 000 henkeä kohden³⁰, Suomen tason oltua keskimäärin 10 tapausta 100 000 henkeä kohden.³¹

³⁰ Lehti 2001, 374.

³¹ Lehti 2001, 12.

Mielenkiintoinen kysymys onkin, miksi Oulun henkirikollisuustaso oli alhaisempi kuin muualla Suomessa keskimäärin. Kuten johdannossa kävi ilmi, henkirikollisuuden taso lähti Suomessa kasvuun 1880-luvulla uusissa, syrjäisille alueille perustetuissa puunjalostusteollisuusyhdyskunnissa. Puunjalostusteollisuuspaikkakunnat sekä niitä ympäröineet taajamat säilyivät henkirikollisuuden painopistealueina läpi kieltoajan. Martti Lehti katsoo metsäteollisuuskeskittymien ja vientisatamien korkean henkirikollisuustason johtuneen niiden miesvaltaisesta työntekijärakenteesta. Muiksi henkirikostasoa korkeana pitäneiksi tekijöiksi mainitaan heikko virallinen ja epävirallinen kontrolli, huonot asuinolosuhteet, metsäteollisuuden suhdanneherkkyys sekä alkoholin ympärille keskittynyt vapaa-ajanvietto.³²

Vaikka teollisuus kehittyi ja muuttoliikettä oli, Oulu ei ollut yhden suhdanneherkän teollisuudenalan ympärille kasvanut keskittymä. Martti Lehden mukaan väkivalta-aaltoja selitetään niitä synnyttävillä, katalysoivilla ja estävillä tekijöillä. Estäviksi tekijöiksi Lehti mainitsee virallisen ja epävirallisen kontrollin. Virallisen kontrollin hän jakaa suoraan ja epäsuoraan viralliseen kontrolliin. Suoraa virallista kontrollia edustavat esimerkiksi järjestyksenvalvonta sekä oikeusjärjestelmä. Epäsuoralla virallisella kontrollilla Lehti tarkoittaa rangaistusten pelotevaikutusta sekä tietoa laillisesta edesvastuusta. Epävirallinen kontrolli on yhteisön sisäistä käyttäytymisvalvontaa. Sen teho on hänen mukaansa riippuvainen asutuksen rakenteesta, arvokäsityksistä ja väestön liikkuvuudesta.³³

Poliisilaitos ja öisin järjestystä Kirkkokadulla valvonut passipoliisi takasivat toimivan virallisen kontrollin Oulussa.³⁴ Kaupungin väestörakenne oli myös monipuolisempi kuin miesvaltaisissa puuteollisuusyhdyskunnissa. Vuonna 1930 Oulussa asui 11 011 naista ja 8362 miestä.³⁵ Oulun elinkeinorakenne koostui teollisuuden lisäksi muun muassa liikenne- ja palveluelinkeinoista.³⁶ Martti Lehti arvelee 1900-luvun alun merkittävimpiin puunjalostus- ja satamakeskittymiin kuuluneen Oulun matalan henkirikostasoon syyksi juuri väestö- ja elinkeinorakenteen monipuolisuuden sekä toimivan järjestyksenpidon.³⁷ Kustaa Hautalan mukaan 1920–1930-luvun Oulussa ”Ihmiset asuivat kauan paikoillaan,

³² Lehti 2001, 308–311.

³³ Lehti 2001, 32–35.

³⁴ Hautala 1982, 439.

³⁵ SVT 71:8, 9.

³⁶ Hautala 1982, 533.

³⁷ Lehti 2001, 310.

ja olivat tottuneet toisiinsa siinä määrin, että tunnettiin muualta muuttaneita vieraiksi”.³⁸ Pääosin syntyperäisistä oululaisista ja Oulun läänistä kotoisin olleista koostunut väestörakenne³⁹ saattaa selittää Oulun matalaa henkirikollisuustasoa. Väkivallan painopistealueina toimineiden puunjalostusteollisuusyhdyskuntien työvoima tuli eri puolilta Suomea, pitkienkin matkojen takaa. Tällaisissa yhdyskunnissa yhteisön sisäinen käyttäytymisvalvonta ja arvopohja olivat todennäköisesti heikompia kuin väestöpohjaltaan yhtenäisemmässä Oulussa.

Henkirikollisuustaso kasvoi Suomessa 1920-luvulla nopeimmin maaseudulla, tilallisväestön keskuudessa.⁴⁰ Huvittelutapot⁴¹ olivat maaseudun julkisiin tilaisuuksiin keskittyneen juomakulttuurin takia nimenomaan maaseudun henkirikollisuutta. Humalasideonmaisista henkirikostyypeistä huvittelutapot lisääntyivät kieltolain aikana nopeimmin sitä edeltäneeseen aikaan verrattuna, niin maaseudulla kuin kaupungeissa.⁴² Kainuun tervamiehillä oli pitkään tapana juhlia ja juopotella Oulussa tervalastin purkamisen kunniaksi. Usein riehakkaaksi yltynyt juhlinta aiheutti pahennusta ja järjestyshäiriöitä.⁴³ Perinne oli kuitenkin hiipunut 1900-luvun alkuun tultaessa. Oulu oli Hautalan mukaan 1920–1930-luvuilla hiljainen kaupunki. Vilkkainta oli Kirkko- ja Isokadulla, mutta muualla oli hiljaista päiväsaikaankin. Hän luonnehtiikin, kuinka ”Yöksi koko kaupunki vaipui unen helmaan”.⁴⁴ Myös huvitukset olivat Hautalan mukaan Oulussa niukat.⁴⁵ Julkisten huvitusten vähäisyys saattoikin olla eräs henkirikollisuuden kasvua Oulussa ehkäissyt tekijä. Tutkimistani henki- ja väkivaltarikoksista yhtäkään ei tehty huvittelutilaisuudessa. Jonkin verran pahoinpitelyjä tehtiin sen sijaan tanssien jälkeen pitkin kaupunkia. Tanssi- tai iltamamatkoilla tehdyt henkirikokset lisääntyivät 1920-luvun Suomessa 1910-lukuun verrattuna, huvittelutappojen ohessa. Martti Lehti epäilee tähän syyksi muun muassa huvittelutilaisuuksien järjestyksenvalvontaa.⁴⁶

Matala henkirikostaso ei anna täysin todenmukaista kuvaa Oulun väkivallan raakuudesta. Tutkimusajanjaksoni viiden vuoden aikana tehtiin 41 törkeänlaatuista väkivaltarikosta,

³⁸ Hautala 1982, 439.

³⁹ Vuonna 1930 syntyperäiset oululaiset muodostivat Oulun väestöstä 42,7 %, muualta Oulun läänistä kotoisin olleet 39,5 %. Hautala 1982, 125.

⁴⁰ Lehti 2001, 319.

⁴¹ Martti Lehti tarkoittaa huvitteluväkivallalla julkisissa väenkokouksissa, kuten tansseissa tehtyä väkivaltaa. Lehti 2001, 112.

⁴² Lehti 2001, 111.

⁴³ Hautala 1976, 98–99.

⁴⁴ Hautala 1982, 439.

⁴⁵ Ibid.

⁴⁶ Lehti 2001, 113.

sekä kahdeksan pahoinpitely -nimikkeen alaista rikosta, joissa käytettiin puukkoa, kirvestä tai ampuma-asetta. Lukuisat näistä tapauksista olisivat voineet päätyä uhrin kuolemaan. Uhri sai useissa tapauksissa esimerkiksi vakavan puukonhaavan. Heinäkuussa 1932 eräs oululainen työmies joutui humalaisen naapurinsa puukottamaksi, mentyään kehottamaan tätä lopettamaan rähjäämisen ja uhkailun talon pihalla:

Hetken aikaa pitkällään oltuaan nousi hän ylös ja aikoi mennä ulos, vaan ennen kuin hän ennätti astua eteisen ovesta rappusille, iski syytetty sanaakaan puhumatta, oman huoneensa ovelta seisten, kertojaa puukolla vasemmalle puolen rintaan keuhkoihin saakka ulottuvan pistohaavan, jonka jälkeen syytetty meni sisälle huoneeseensa ja lukitsi oven jälkeensä.⁴⁷

Joissain tapauksissa nopea toiminta pelasti hengenvaarallisesta tilanteesta. Elokuussa 1932 syytetty, 27-vuotias maanviljelijä kohtasi asianomistajan, 25-vuotiaan maalarin Kirkko- ja Peltokatujen kulmassa. Asianomistajalle ennestään tuntematon syytetty otti Browning-pistoolin taskustaan ja tähtäsi asianomistajaa, sanoen: ”Älä mene pakoon”.⁴⁸ Asianomistaja juoksi lähellä sijainneen talon pihalle. Syytetty seurasi perässä ja ampui useita laukauksia asianomistajaa kohti. Takaa-ajettu onnistui pelastautumaan hyppäämällä lankkuaidan yli toiselle pihalle. Tilanteen asuntonsa ulko-ovelta käsin todistanut sivullinen kehotti syytettyä lopettamaan ammuskelun. Tällöin syytetty rupesi tähtäilemään todistajaa, tämän perääntyessä takaisin asuntoonsa. Syytetty ampui useita laukauksia todistajaa kohti, kahden luodin lävistäessä hänen asuntonsa ulko-oven. Takaa-ajettu asianomistaja haki paikalle poliisikonstaapelin, joka pidätti syytetyn. Konstaapelin mukaan juopunut syytetty oli ampunut pistoolinsa lippeen tyhjäksi.⁴⁹

⁴⁷ Tutkintapöytäkirja 23.7.1932 nro. 242. OPRA Cca:19. KA.

⁴⁸ Tutkintapöytäkirja 21.8.1932 nro 176/1023. OPJA Cca:19. KA.

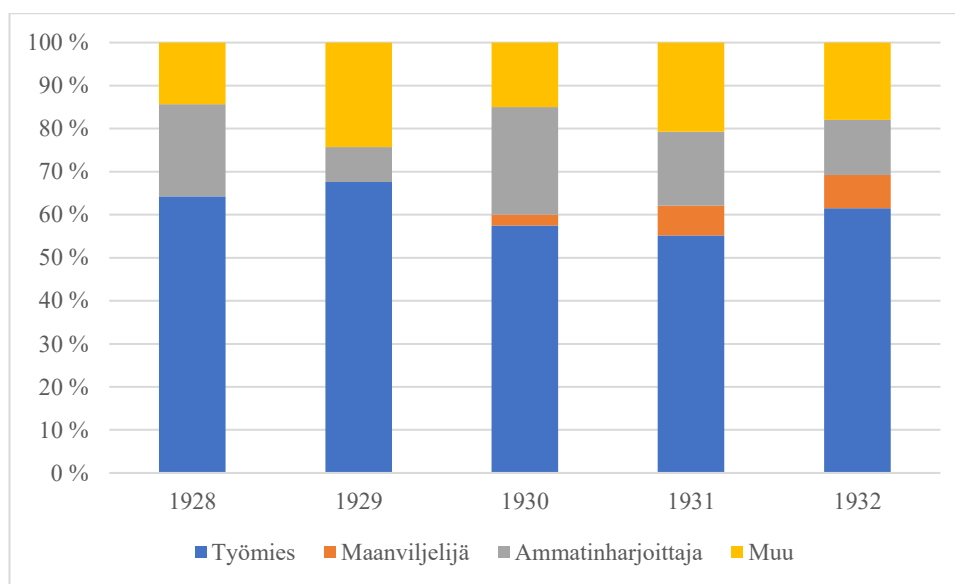
⁴⁹ Ibid.

2. NUORET TYÖMIEHET VÄKIVALLANTEKIJÖINÄ

2.1 Yhteiskunnallinen asema ja luokkaidentiteetti väkivallan taustasyinä

Identiteetti vaikuttaa kaikkeen inhimilliseen toimintaan. Henki- ja väkivaltarikoksista syytettyjen yhteiskunnallisten taustojen tarkastelu avartaa käsitystä siitä, miten yhteiskunnallinen status ja sen myötä mahdollisesti omaksuttu luokkaidentiteetti saattoivat muiden tekijöiden ohessa edesauttaa heitä sortumaan väkivaltaan.

Kaavio 3. Oulussa henki- ja väkivaltarikoksista syytetyt yhteiskuntaryhmittäin 1928–1932.

Lähde: Poliisitutkintapöytäkirjat 1928–1932. Oulun poliisilaitoksen rikososaston ja järjestöosaston arkistot. Kansallisarkisto (KA).

Työmiehet olivat suurin henki- ja väkivaltarikoksista syytetty yhteiskuntaryhmä Oulussa. Tutkimusajanjaksoni 174 syytetystä työmiesten osuus oli 60 %. He muodostivat vuosittain yli puolet syytetyistä. Suomessa työmiehet muodostivat 57 % kaupunkien

henkirikoksiin syyllistyneistä 1920-luvulla.⁵⁰ Oulun henki- ja väkivaltarikollisuus siis noudatti syytettyjen suhteen Suomen kaupunkien henkirikollisuuden rakennetta. Taajamien työläisväestön henkirikollisuustaso ei juurikaan muuttunut Suomessa 1920-luvulla, liikenteen ja satamien työläisiä lukuun ottamatta.⁵¹ Oulunkin työmiesten edustus pysyi syytettyjen joukossa tasaisen korkeana ja muuttumattomana 1920–1930-lukujen taitteessa. Naisia oli syytettyinä tutkimusajanjaksoillani kolme, yksi lapsen kuoleman tuottamuksesta ja kaksi pahoinpitelystä. Lukumäärä on pieni, kun otetaan huomioon heidän osuutensa Oulun tuon aikaisesta väestöstä. Naiset muodostivat 56 % Oulun väestöstä vuonna 1930.⁵²

Ammatinharjoittajat muodostivat toiseksi suurimman osuuden syytetyistä. Muiden yhteiskuntaryhmien osuus jäi tasaisen pieneksi. Maatalousväestön alhainen edustus syytettyjen joukossa selittyy Oulun teollisuuteen ja palveluelinkeinoihin painottuneella elinkeinorakenteella. Maa- ja metsätalousammattia harjoittaneet muodostivat Oulun ammatissa toimineesta väestöstä vain prosentin vuonna 1930.⁵³ Martti Lehden mukaan huomattava osa maatalousväestön pojista syyllistyi henkirikoksiin muissa kuin maatalouden yhteiskuntaryhmissä. Tilalliset, torpparit sekä näiden jälkeläiset muodostivat nimittäin 1920-luvun Suomessa noin viidesosan henkirikosten miessyyllyisistä, vaikka tuolloin puolet kaikista henkirikosten miessyyllyisistä oli tilallisten tai torpparien jälkeläisiä.⁵⁴ Osa Oulussa syytetyistä työmiehestä olikin todennäköisesti kaupunkiin töihin lähteneitä maaseudun kasvatteja.

Työmiesten suuri edustus syytettyjen joukossa johtui todennäköisesti työläisten runsaasta määrästä tutkimusajanjaksoni Oulussa. Vuonna 1930 kaupungissa asui 2837 teollisuuden työntekijää sekä 1816 sekatyöläistä, ammatissa toimineen väestön väkiluvun oltua 12 299.⁵⁵ Kyseiset yhteiskuntaryhmät muodostivat yhdessä noin 40 % Oulun ammatissa toimineesta väestöstä. Työmiesten suurelle edustukselle syytettyjen joukossa voidaan myös etsiä syitä työväen sosiaalisesta asemasta. Robert K. Mertonin paineteorian mukaan rikollisuuden taustalla on tilanne, jossa yksilöllä tai ryhmällä ei ole resursseja saavuttaa yhteiskunnassa arvostettuja tavoitteita yhteiskunnan normien mukaisin, hyväksyttävien

⁵⁰ Lehti 2001, 181.

⁵¹ Lehti 2001, 182.

⁵² SVT 71:8, 9.

⁵³ Hautala 1982, 533.

⁵⁴ Lehti 2001, 176–177.

⁵⁵ Hautala 1982, 533.

keinoin. Tällöin rikolliset pyrkivät yhteiskunnan asettamiin tavoitteisiin laittomien keinojen avulla, tai luovat oman vaihtoehdoisen arvomaailmansa ja normistonsa.⁵⁶

Sisällissodan runtelemaa itsenäistä Suomea alettiin rakentamaan autonomian ajan yhteiskunnallisten instituutioiden sekä 1800-luvulta lähtien luodun talonpoikaisen kansallisidentiteetin⁵⁷ pohjalle. Valkoisen Suomen isänmaallisuutta, talonpoikaisuutta ja venäjävastaisuutta korostaneet arvot läpäisivät Suomen viralliset instituutiot 1920- ja 1930-luvuilla.⁵⁸ Vasta itsenäistyneen Suomen poliisivoimat rekrytoitiin pitkälti valkoisesta armeijasta.⁵⁹ Työväenliikkeeseen kuuluvien toimintaa sekä yhteiskunnallista osallistumista rajoitettiin luokkaperustaisesti.⁶⁰

Vaikka SDP oli suurin puolue 1920-luvun eduskuntavaaleissa, se pääsi 1920-luvulla hallitusvastuuseen ainoastaan kerran.⁶¹ Niin radikaali kuin maltillinenkin vasemmisto oli tutkimusajanjaksoni Suomessa ahtaalla Lapuan Liikkeen ja sen läpi ajamien tasavallan suojelulakien takia.⁶² 1920-luvun lopulta lähtien julkista keskustelua herättänyt yhteiskunnallinen levottomuus, mukaan lukien korkea henkirikollisuus, laitettiin oikeistopiireissä kommunismin leviämisen ja punaisuuden tilille.⁶³ Työväestöä alettiin integroimaan kansakuntaan laajemmalti vasta 1930-luvun punamultahallitusten sekä hyvinvointia lisänneen ja sosiaalisia eroja kaventaneen eheytyksipolitiikan myötä.⁶⁴ Toisaalta työväen ja torpparien asemaa parantaneita lakeja toimeenpantiin jo heti sisällissodan jälkeen.⁶⁵

Oulun sekä koko Suomen työväestön turhautuminen ja muita yhteiskuntaryhmiä korkeampi väkivaltataso 1920–1930-luvuilla tulevat tässä kontekstissa ymmärrettäväksi. Osa työväenluokkaisista luultavasti koki itsensä toisen luokan kansalaisiksi yhteiskunnassa, jossa heitä syrjittiin valtion toimesta. Ajatustani tukee Sami Suodenjoen tutkimusartikkeli. Hänen mukaansa Suomeen muodostui 1900-luvun alussa virallisen julkisuuden ohelle työväenliikkeen vastajulkisuus. Työväentaloilla ja työväenlehdissä toteutunut julkinen tila mahdollisti valtavirrasta poikkeavan normiston sekä me-vastaan

⁵⁶ Aro & Jokivuori 2010, 247.

⁵⁷ Suodenjoki 2012, 57.

⁵⁸ Kettunen 2012, 84–85.

⁵⁹ Hietaniemi 1992, 62.

⁶⁰ Suodenjoki 2012, 69.

⁶¹ Vahtola 2003, 310–311.

⁶² Vahtola 2003, 313–314.

⁶³ Hietaniemi 1992, 116–117.

⁶⁴ Vahtola 2003, 316.

⁶⁵ Vahtola 2003, 313.

muut-erontekojen luomisen. Työväenliikkeen eetokseen kuului herraviha sekä ajatus työväestä kapitalistisen yhteiskunnan sorrettuna. Työväelle suunnattu lehdistö vahvisti tätä identiteettiä.⁶⁶ Poliittinen sekä muu yhteiskunnallinen toiminta oli 1900-luvun alkuvuosikymmeninä hyvin luokkasidonnaista,⁶⁷ joten työväenluokkaisen identiteetin voidaan olettaa juurtuneen työväestöön laajalti. Koska työmiesten oli hankala saavuttaa sosiaalista arvostusta talonpoikaisuutta vaalineessa Suomessa, pyrki pieni osa heistä nähdäkseen hankkimaan sitä väkivallalla, perinteisen maskuliinisin keinoin.

Työmiesten muita yhteiskuntaryhmiä suurempaa osuutta syytetyistä ei kuitenkaan välttämättä voida selittää Oulussa alemmuudentunteen aiheuttamalla turhautumisella. Kuten edellä kävi ilmi, valkoisen Suomen kansallisidentiteetin tukipilarina toiminut talonpoikainen väestö muodosti Oulun väestöstä vain prosentin vuonna 1930.⁶⁸ Työväenliike virkosi kaupungissa nopeasti sisällissodan jälkeen. Hautala katsoo tähän syyksi sen, että suhteellisen verettömät taistelut jättivät Oulun työväenliikkeelle voimia uudelleenjärjestäytymiseen ja radikaaliinkin toimintaan.⁶⁹ Oulun vankileirin kuolleisuusprosentti oli sisällissodan aikana ja sen jälkeen maan toiseksi matalin, ainoastaan 2,6 %.⁷⁰ Sisällissodan jälkimenettelyjen asiallisuus saattoikin ehkäistä suurimpia katkeruuden ja alemmuuden tunteita Oulun työväen keskuudessa.

Sosialidemokraatteja radikaalimpi sosialistinen työväenpuolue voitti työväenliikkeen suuntataistelun Oulussa sisällissodan jälkeen. Vuoden 1929 valtiollisissa vaaleissa kommunistien kannatus oli kaupungissa 36,8 %, sosialidemokraattien 11, 8 %.⁷¹ Radikaalivasemmistolainen suuntaus saattoi vahvistaa ajatusta voimakeinojen hyväksyttävyydestä osan työmiehistä keskuudessa. Tässä tapauksessa heidän väkivaltaisuutensa taustalla olisi vaikuttanut Mertonin luonnehtima, valtavirrasta poikennut arvomaailma ja normisto.⁷² Martti Lehti selittää vastaavasti työväestön suurta henkirikollisuustasoa 1900-luvun alun Suomessa vuoden 1905 suurlakon aikaansaamalla arvomaailman muutoksella. Hän katsoo, että suurlakon poliittiset saavutukset osoittivat työläisnuorisolle voimakeinojen tehon. Lehden mukaan tämä teki väkivallasta heidän

⁶⁶ Suomenjoki 2012, 68–69. Ks. myös Kettunen 2012, 80.

⁶⁷ Mickelsson 2012, 102.

⁶⁸ Hautala 1982, 533.

⁶⁹ Hautala 1982, 289.

⁷⁰ Jokipii 2002, 55.

⁷¹ Hautala 1982, 300.

⁷² Aro & Jokivuori 2010, 247.

keskuudessaan yleisesti hyväksyttävää, muussakin kuin poliittisessa toiminnassa.⁷³ Vasemmiston radikaali toiminta lisääntyi ympäri Suomea tutkimusajanjaksollani.⁷⁴ Kolmessa tutkimassani pahoinpitelytapauksessa syytetty haukkui asianomistajaa rikkuriksi.⁷⁵ Eräässä tapauksessa tappelun aloittaja haukkui toista osapuolta lahtariksi.⁷⁶ Ajattelen kuitenkin Lehden tavoin, että radikaalivasemmistolaisuuden mahdollinen vaikutus saattoi näkyä muissakin kuin poliittisesti motivoituneissa väkivaltatapauksissa.

2.2 Parikymppiset miehet syytettyjen enemmistönä

Oulussa henki- ja väkivaltarikoksista syytetyt olivat enimmäkseen tiettyjen, 1900-luvun alun ikäluokkien nuoria miehiä. Ikäluokkien 1902, 1904, sekä 1906–1910 syytetyt muodostivat yhteenlaskettuna 55 % kaikista syytetyistä. Tämän suhteen Oulun väkivalta noudatteli kutakuinkin Suomen henkirikollisuuden mallia, sillä 1902–1904 syntyneet miehet olivat 1920-luvun Suomessa kaikkein väkivaltaisimpia.⁷⁷ Tutkimusajanjaksoni Oulussa väkivaltaisina ikäluokka olivat vuonna 1906 syntyneet. Heitä oli syytettyjen joukossa 17 henkeä. Toiseksi väkivaltaisina ikäluokka olivat vuonna 1907 syntyneet 15 syytetyn joukolla. Kolmanneksi pääsivät vuonna 1902 syntyneet 14 syytetyllä. Loput väkivaltaisimmista ikäluokista koostuivat 8–13 syytetystä ikäluokkaa kohden. Kaikista muista ikäluokista tuli pääosin vain 1–3 syytettyä. Suurin osa syytetyistä oli tekohetkellä 18–30-vuotiaita.⁷⁸

Oulun vuoden 1930 väestölaskennan mukaan väkivaltaisimmat ikäluokat olivat kaupungissa keskimäärin suurempia kuin 1890-luvun lopulla syntyneet ikäluokat. Väkivaltaisimpiin ikäluokkiin kuului kuhunkin 168–184 miestä, kun taas ikäluokkiin 1895–1900 106–159 miestä.⁷⁹ Martti Lehti tulkitsee, että parikymppisten miesten suuri edustus 1920-luvun Suomen henkirikollisuudessa johtui osittain 1900-luvun alussa syntyneiden ikäluokkien suuresta koosta. Hän katsoo suurten ikäluokkien synnyttäneen kilpailua itsenäisen elämän edellytyksistä. Lehti perustelee teoriaansa sillä, että 1930-

⁷³ Lehti 2001, 317–318.

⁷⁴ Vahtola 2003, 311.

⁷⁵ Tutkintapöytäkirja 14.6.1928 nro. 589, tutkintapöytäkirja 25.7.1928 nro. 832 & tutkintapöytäkirja 2.12.1928 nro. 1478/1732. OPJA Cca: 15. KA.

⁷⁶ Tutkintapöytäkirja 13.9.1931 nro. 691/1096. OPJA Cca: 18. KA.

⁷⁷ Lehti 2001, 148.

⁷⁸ Tutkintapöytäkirjat 1928–1932. OPJA & OPRA. KA.

⁷⁹ SVT 71:8, 15.

luvun parikymppiset olivat huomattavasti 1920-luvun parikymppisiä väkivallattomampia, sekä pienempiä ikäluokiltaan.⁸⁰ Teoria saattaa päteä myös vuosien 1928–1932 Ouluun, sillä henki- ja väkivaltarikoksista syytetyt tulivat siellä enimmäkseen tietyistä, suuren miesluvun ikäluokista. Ajatusta tukee myös 1920-luvun lopulla alkanut, työttömyyttä ja palkkojen madaltumista aiheuttanut talouslama. Suurten ikäluokkien kohtalaisesti tai sitä huonommin toimeen tulleet nuoret miehet saattoivat kokea jäävänsä kiristyneessä työelämä- ja palkkatilanteessa alakynteen. Nuoret työmiehet olivatkin todennäköisesti työelämässä talouden heilahteluiden ja irtisanomisien aikaan heikommassa asemassa kuin vanhat ja kokeneet, paikkansa vakiinnuttaneet työmiehet.

Parikymppisten miesten väkivaltaisuuden eräänä taustavaikuttimena saattoi olla vuoden 1918 sisällissota. Sisällissota ei väkivaltaistanut kutsuntaikäisiä ikäluokkia niin Suomessa⁸¹ kuin Oulussakaan. Martti Lehti selittää kutsunnoista myöhästyneiden tilallisten poikien 1920-luvulla lisääntyntä henkirikollisuutta sisällissodan vaikutuksella arvomaailmaan. Lehti katsoo, että tilallisväestön nuoret omaksuivat väkivaltaisia ihanteita vanhempien sukulaistensa ja veljiensä sotatarinoiden kautta.⁸² Lehti toteaa samalla, että sisällissodan vaikutus 1920-luvun väkivaltaan oli suurin Etelä-Suomessa, mihin varsinaiset sotatapahtumat rajoittuivat ja missä siviiliväestö joutui todistamaan taisteluita ja kostotoimia.⁸³

Lehden arviosta poiketen, sisällissota on luultavasti jättänyt henkiset jäljet myös Oulun kaupungissa eläneisiin lapsiin ja nuoriin. Emile Durkheim selittää yhteiskunnallista levottomuutta anomian tilalla. Hänen mukaansa anomia syntyy, kun yhteisössä ei ole riittävää yksimielisyyttä siitä, mitkä arvot ja moraaliset näkemykset ovat noudattamisen arvoisia. Anomiaan johtavat esimerkiksi sodat ja nopeat taloudelliset muutokset, jotka tekevät aiemmista arvoista pätemättömiä.⁸⁴ Lapset ja nuoret ovat erityisen herkkiä ja vastaanottavaisia. Yli puolet Oulussa tutkimusajanjaksollani henki- ja väkivaltarikoksista syytetyistä oli sisällissodan aikaan 8–16-vuotiaita lapsia. Oulun siviiliväestö joutui todistamaan kiivaita taisteluita, ruumiskasoja ja tulipaloja sisällissodan aikana kaupungissa asuessaan.⁸⁵ Sisällissota saattoikin raaistaa joidenkin lapsesta saakka

⁸⁰ Lehti 2001, 158.

⁸¹ Lehti 2001, 238.

⁸² Lehti 2001, 319.

⁸³ Lehti 2001, 235.

⁸⁴ Aro & Jokivuori 2010, 105.

⁸⁵ Jokipii 2002, 56–59.

Oulussa asuneiden nuorten miesten arvomaailmaa, tehden väkivallasta hyväksyttävää heidän keskuudessaan.

Kari Filpus katsoo vastaavasti yleisen lain kunnioituksen heikentymisen ja viranomaisvastaisuuden johtuneen kieltolain ajan Suomessa siveyskäsitteiden höltymisestä sekä tapojen raaistumisesta ensimmäisen maailmansodan sekä sisällissodan myötä.⁸⁶ Lain kunnioituksen heikkeneminen ja väkivallan hyväksyntä tulevat hyvin esille eräässä Hietasaaren juhlakentällä kesäkuussa 1930 sattuneessa tapauksessa. Tuolloin eräs konstaapeli otti tukevassa humalassa olleen miehen kiinni, tarkoituksenaan viedä hänet moottoriveneellä poliisilaitokselle. Samassa kaksi miestä hyökkäsi konstaapelin kimppuun, pahoinpidellen häntä, aikeenaan estää juopuneen miehen pidätys. Lopulta konstaapelin kimppuun hyökkäsi noin kymmenen miestä, jolloin hän joutui ampumaan varoituslaukauksen. Konstaapelin saatua apua toisilta poliiseilta joku vielä huusi väkijoukosta: ”Ei anneta poliisien viedä miestä.”⁸⁷ Erään todistajan kuulustelun mukaan ”Paikalla oli ollut konstaapelin ympärillä noin 60–70 miestä ja joukosta oli yllytetty lyömään poliisia”.⁸⁸

Työväenkaupungissa, kuten Oulussa, valkoista Suomea edustaneeseen poliisilaitokseen saatettiin suhtautua tutkimusajanjaksoni poliittisesti jännittyneinä vuosina epäluuloisesti ja vihamielisestikin. Tästä kielivät edellisen esimerkkitapauksen lisäksi useat väkivaltaisia virkamiehen vastustamisia koskevat tutkintapöytäkirjat.⁸⁹

⁸⁶ Filpus 2001, 61.

⁸⁷ Tutkintapöytäkirja 24.6.1930 nro 833/1004. OPRA Cca:17. KA.

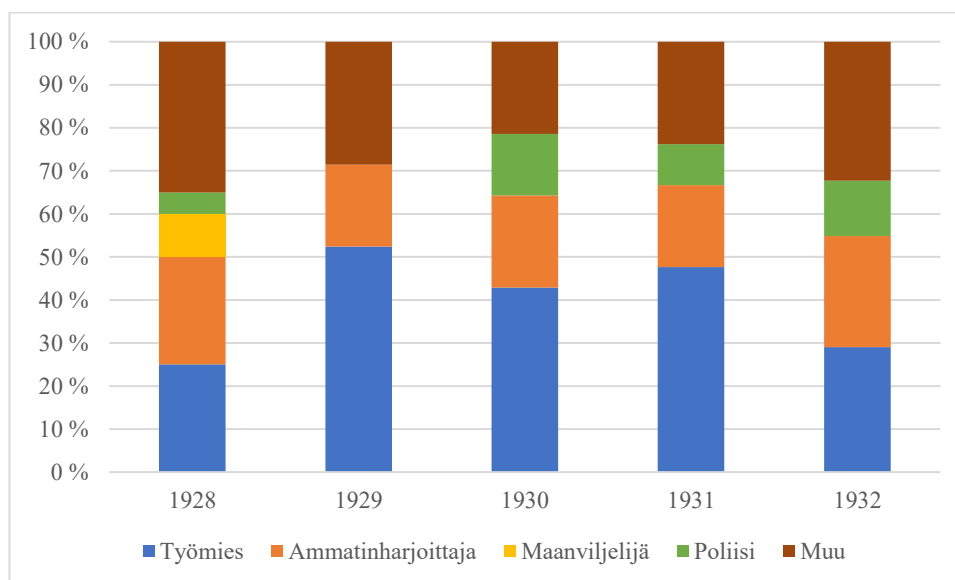
⁸⁸ Ibid.

⁸⁹ Ks. esim. tutkintapöytäkirja 5.11.1932 nro 275/1489. & tutkintapöytäkirja 17.1.1932 nro 17/59. OPJA Cca:19. KA.

3. TUTTAVAT TYÖMIESTEN UHREINA

Syytettyjen lisäksi on olennaista perehtyä myös väkivallan uhreihin. Henki- ja väkivaltarikosten osapuolten keskinäisiä suhteita sekä väkivallan tekopaikkoja tarkastelemalla kyetään selvittämään, missä väkivaltaa tehtiin ja ketkä näihin tilanteisiin tyypillisesti ajautuivat. Tiedot kyseisistä väkivallan piirteistä antavat myös viitteitä tuolloisesta vapaa-ajanviettokulttuurista.

Kaavio 4. Oulun poliisilaitoksen tutkimien henkirikosten uhrin ja väkivaltarikosten (Pois lukien tappelut) asianomistajat yhteiskuntaryhmittäin 1928–1932.

Lähde: Poliisitutkimusraportit 1928–1932. Oulun poliisilaitoksen rikososaston sekä järjestysosaston arkistot. Kansallisarkisto (KA).

Työmiehet olivat 39 % osuudellaan suurin yhteiskuntaryhmä henki- ja väkivaltarikosten uhrien ja asianomistajien joukossa. Heidän edustuksensa oli tästä huolimatta yli puolet ainoastaan vuonna 1929. Muina vuosina heidän osuutensa uhreista ja asianomistajista vaihteli noin 25–48 % välillä. Väkivallan uhrin ja asianomistajat eivät siis vuosittain, saati koko tutkimusajanjaksolla olleet yhtä selväpiirteisesti työmiehiä, kuin mitä syytetyt olivat. Suomen taajamien henkirikosten uhreista sen sijaan 65,2 % oli työväestöstä 1920-

luvulla.⁹⁰ Tässä suhteessa Oulun henki- ja väkivaltarikollisuus poikkesi Suomen taajamien henkirikollisuudesta. Vertailukohteena on toisaalta tässä tapauksessa myös tutkimusajanjaksoani edeltänyt, 1920-luvun alun henkirikollisuus. Oulussa väkivallan uhrin olivat syytettyjen lailla pääosin miehiä. Tutkintapöytäkirjojen mukaan vain kymmenesosa uhreista ja asianomistajista oli naisia.⁹¹ Arvelen, että naisiin kohdistunutta parisuhdeväkivaltaa on todennäköisesti jäänyt piilorikollisuudeksi.

Martti Lehden mukaan kaupunkitaajamien työmiesten henkirikollisuus kohdistui omaan sosiaaliryhmään huomattavasti muita sosiaaliryhmiä useammin.⁹² Hän arvelee ilmiön johtuneen maaseudun ja kaupunkitaajamien henkirikollisuuden tekopaikkojen erilaisuudesta. Siinä missä maaseudulla henkirikollisuutta tehtiin eri sosiaaliryhmät yhteen koonneissa väenkokouksissa, kaupungeissa sitä tehtiin Lehden mukaan yksityisasunnoissa, työmiesten keskinäisissä juomingeissa.⁹³ Muiden yhteiskuntaryhmien kuin työmiesten suuri osuus uhreista ja asianomaisista saattaa selittyä Oulun tapauksessa väkivaltarikollisuuden julkisuudella. Oulun henki- ja väkivaltarikollisuudesta 76 % tehtiin julkisilla paikoilla, kuten kaduilla, puistoissa, sekä kahviloissa ja niiden edustoilla. Julkisilla paikoilla liikuttaessa työmiehen uhriksi saattoi sattumanvaraisesti valikoitua muuhun kuin omaan yhteiskuntaryhmään kuuluva henkilö. Oulun henki- ja väkivaltarikollisuus vaikuttaakin poikenneen Suomen kaupunkien henkirikollisuudesta tekopaikkojen julkisuuden suhteen.

Oulun henki- ja väkivaltarikollisuudesta 62 % koostui tapauksista, joissa syytetty ja uhri tiesivät toisensa tai olivat entuudestaan tuttuja. Oulun väkivalta noudatteli Suomen kaupunkitaajamien henkirikollisuutta osapuolten välisten suhteiden osalta. Osapuolet olivat toisilleen entuudestaan tuntemattomia hieman vajaassa kolmasosassa Suomen taajamien henkirikostapauksista 1920-luvulla.⁹⁴ Tuttuihin kohdistuneen väkivallan suuri määrä selittyy Suomen kaupungeissa työmiesten keskinäisiin juominkeihin keskittyneellä väkivallalla, suurimman osan uhreista oltua samalla työväkeä. Kuten edellä kävi ilmi, Oulussa väkivaltaa tehtiin sen sijaan julkisilla paikoilla, missä nuoren työmiehen uhriksi valikoitui useimmiten muu kuin työmies. Oulussa julkisilla paikoilla liikkuneet nuoret aikuiset vaikuttavatkin olleen toisilleen tuttuja yhteiskunta- tai ammattiryhmästä

⁹⁰ Lehti 2001, 187.

⁹¹ Tutkintapöytäkirjat 1928–1932. OPJA & OPRA. KA.

⁹² Lehti 2001, 189.

⁹³ Lehti 2001, 190.

⁹⁴ Lehti 2001, 232.

riippumatta. Kustaa Hautalan toteamus Oulun kaupungin tiiviistä sosiaalisesta yhteisöstä 1920–1930-luvuilla⁹⁵ saattaakin pitää paikkansa. On tosin muistettava, että vain murto-osa Oulun väestöstä sortui väkivaltaan tai joutui sen uhriksi tutkimusajanjaksollani, eikä ilmiö täten riitä kuvaamaan kaupungin sosiaalisia kuvioita.

Martti Lehti mainitsee, että tuntemattomiin kohdistunut väkivalta oli yleisintä parikymppisillä miehillä.⁹⁶ Ilmiötä voi nähdäkseni selittää nuorten miesten aktiivisella vapaa-ajanvietolla. Kaupungilla kuljettaessa tavattiin niin vanhoja tuttuja kuin tuntemattomiakin, ja toisinaan kohtaamiset johtivat väkivaltaan. Seuraavassa toukokuisena yönä vuonna 1930 sattuneessa tapauksessa 21-vuotiaan teollisuuskoululaisen pahoinpitelystä olivat syytettynä asianomistajalle entuudestaan tuntemattomat 19-vuotias viilari ja 22-vuotias työmies:

Kuultuna kertoi, että oli sanottuna iltana ollut Kirkko- ja Heikinkadun kulmassa, kun työmies oli potkaissut ohikulkevaa teollisuuskoululaista ja kun teollisuuskoululainen oli perääntynyt jonkun matkaa, oli tämä ottanut taskustaan Browningin sillä puolustaakseen itseään, oli siihen tullut viilari ja lyönyt teollisuusoppilasta nyrkillään useita kertoja kasvoihin niin, että oli teollisuusoppilas saanut mustelmia ja vertavuotavia haavoja kasvoihin, minkä jälkeen viilari oli ottanut teollisuusoppilaalta aseensa pois. Työmies oli vielä lyönyt teollisuusoppilasta nyrkillä useita kertoja kasvoihin.⁹⁷

Oulun henki- ja väkivaltarikollisuudesta hieman vajaa 40 % muodostaneiden tuntemattomien välisten tapausten määrää voidaan osittain selittää liikkuvalla työvoimalla. Kustaa Hautala arvelee, että talouslaman saattoi lisätä työtä etsivien muuttoliikettä Ouluun, mutta toisaalta myös sieltä pois muuttamista.⁹⁸ Oulussa henki- ja väkivaltarikoksista syytetyistä 38 % oli kirjoilla muualla kuin Oulussa. Tämä saattaa viitata Oulussa tilapäisesti oleskelleeseen työvoimaan. Tutkintapöytäkirjojen perusteella melko suuri osa muualla kirjoilla olleista syytetyistä oli kirjoilla Oulun naapurikunnissa, kuten Oulujoella. Kustaa Hautala arvelee, että Oulussa oleskeli 1920–1930-luvuilla perheen elättäjiä, jotka odottivat mahdollisuutta siirtää perheensä ja kirjansa

⁹⁵ Hautala 1982, 439.

⁹⁶ Lehti 2001, 232.

⁹⁷ Tutkintapöytäkirja 28.5.1930 nro 654/786. OPJA Cca:17. KA.

⁹⁸ Hautala 1982, 118.

kaupunkiin.⁹⁹ Pidän kuitenkin todennäköisenä, etteivät kaikki paikallisetkaan tunteeet toisiaan liki 20 000 asukkaan Oulussa.

⁹⁹ Hautala 1982, 139.

4. HEIKENTYNYT TOIMEENTULO JA AHTAAT ASUINOLOT VÄKIVALLAN TAUSTAVAIKUTTIMINA

Kuten edellä on käynyt ilmi, väkivaltaan vaikuttavat samanaikaisesti lukuisat eri tekijät. Tutkijat ovat perinteisesti selittäneet väkivaltaa ja muuta rikollisuutta turhautumilla. Vertaamalla Oulussa henki- ja väkivaltarikoksista syytettyjen taloudellista tilannetta aikalaistekstiin voidaan pyrkiä selvittämään, synnyttikö toimeentulo mahdollisesti turhautumia heidän keskuudessaan.

Taulukko 1. Oulussa henki- ja väkivaltarikoksista syytettyjen jakautuminen toimeentuloluokkiin 1928–1932 (%).

Vuosi	Kohtalainen	Huono	Ei tuloja	Ei tietoa
1928	68	18	*	14
1929	76	9	*	15
1930	69	13	5	13
1931	55	26	4	15
1932	20	36	18	26

Lähde: Poliisitutkintapöytäkirjat 1928–1932. Oulun poliisilaitoksen rikososaston sekä järjestysosaston arkistot. Kansallisarkisto (KA).

Oulussa vuosina 1928–1932 henki- ja väkivaltarikoksista syytetyistä 58 % oli toimeentuloltaan kohtalaisia. Huonosti toimeen tulleet ja tulottomat muodostivat neljäsosan kaikista syytetyistä. Hyvin toimeen tulleet ei ollut syytettynä lainkaan, tosin heitä saattoi sisältyä niihin, keiden toimeentulotiedot eivät käyneet lähdeaineistosta ilmi. Tapausten määrän vähetessä vuonna 1931 kohtalaisesti toimeentulevien osuus valui huonosti toimeentulevien ja tulottomien luokkiin. Vaille toimeentulotietoa jääneiden syytettyjen osuus pysyi käytännössä ennallaan. Huonosti toimeen tulleet ja tulottomien syytettyjen osuus kasvoi huomattavasti vuonna 1932. He muodostivat tuolloin yhteenlaskettuna hieman yli puolet syytetyistä. Samalla syytettyjen määrä kasvoi

edellisvuoteen nähden. Kaksi vuotta aiemmin syytettyjä oli saman verran, mutta huonosti toimeentulevat ja tulottomat muodostivat tuolloin ainoastaan vajaan viidesosan syytetyistä.

Yhteiskunnalliset turhautumat saattavat selittää huonosti toimeen tulleiden osuuden kasvua syytettyjen joukossa. Feierabendin ja Nesvoldin frustraatio-aggressio-hypoteesin mukaan kollektiivinen turhautuminen ja siitä seuraava väkivalta johtuu sosiaalisten odotusten sekä niiden täyttämiseen tähtäävien saavutusten erilaistumisesta.¹⁰⁰ Teoria konkretisoituu Oulua koetelleessa pula-ajassa. Palkkojen ja talouden nousukausi¹⁰¹ loi luultavasti Oulun ja koko Suomen väestölle optimistiset tulevaisuudenodotukset 1920-luvulla ja asetti tavoitteet hyvälle elämälle. Taloudellisen toiminnan supistuminen, työttömyys ja palkkojen tuntuva lasku aiheuttivat Oulussa työväen mielenosoituksia vuonna 1929.¹⁰² Samalla väkivaltarikosten sekä niistä syytettyjen lukumäärä kasvoi kaupungissa lähes kolmanneksen parin vuoden takaisesta tasosta. Vuoteen 1930 tultaessa kaikista törkein väkivalta, henkirikokset mukaan lukien, oli yli kaksinkertaistunut vuoden 1928 tasosta. Talouslamasta elpyminen oli Oulussa keskimäärin hitaampaa kuin muualla Suomessa. Työntekijöiden palkatkaan eivät lamavuosien mittaan juurikaan kasvaneet.¹⁰³ Vuonna 1931 Oulu oli sosiaalihalituksen mukaan Suomen toiseksi kallein paikkakunta elinkustannusten suhteen.¹⁰⁴

Kohtalaisesti toimeen tulleiden syytettyjen määrän väheneminen edellisvuosien vakaasta tasosta, sekä samanaikainen huono-osaisten syytettyjen määrän kasvu kielii yleisestä toimeentulotason heikentymisestä ja siitä seuranneesta turhautumisesta. Kari Koskela selittää 1900-luvun alun helsinkiläisten jenginuorten, sakilaisten väkivaltaa tulevaisuudenodotusten aiheuttamalla pessimismillä. Sakilaiset olivat Oulun syytettyjen lailla pääosin sekatyömiehiä, tehtaantyömiehiä, käsityöläisiä sekä rakennustyömiehiä.¹⁰⁵ Koskela toteaa, että talouden suhdannevaihtelut vaikuttivat edellä mainittuihin ammattiryhmiin eniten. Vaikka noissa ammateissa toimivat tulivatkin palkallaan toimeen jopa kohtuullisesti, leimasi heidän arkeaan pelko työttömyydestä. Tämä pelko aiheutti Koskelan mukaan pessimistisiä tulevaisuudenodotuksia ja huliganismia.¹⁰⁶ Oulussakin

¹⁰⁰ Pajukangas 1987, 179–182.

¹⁰¹ Hautala 1982, 85.

¹⁰² Hautala 1982, 291.

¹⁰³ Hautala 1982, 86–87.

¹⁰⁴ Hautala 1982, 299.

¹⁰⁵ Koskela 2002, 162.

¹⁰⁶ Ibid.

syytettyjen enemmistön muodostaneiden, kohtalaisesti toimeen tulleiden väkivallan taustalla saattoi vaikuttaa pelko työttömyydestä. Koska suurin osa syytetyistä oli tutkimusajanjaksollani suurten ikäluokkien nuoria miehiä, tukee heidän toimeentulotonsa yleiskuva ajatusta siitä, että väkivaltaan sortuivat Oulussa pääosin heikosti pärjänneet tai epävarmassa taloudellisessa tilanteessa olleet nuoret miehet.

1930-luvun alku oli Suomessa yhteiskunnallisen kuohunnan värittävä. Pulaliikkeet olivat voimissaan, kommunistit organisoivat lakkoja¹⁰⁷ ja Lapuan Liike yritti vallankumousta.¹⁰⁸ Oulunkin kommunistisia järjestöjä oli ruvettu lakkauttamaan tasavallan suojelulain nojalla vuodesta 1930 lähtien. Oulussa viimeisenä lapun luukullensa sai työväen paikallisjärjestö keväällä 1932.¹⁰⁹ Sanomalehdet kertoivat oikeistoradikaalien suorittamista vasemmistopoliitikkojen väkivaltaisista kyydityksistä.¹¹⁰ Oikeistolaisesta ja vasemmistolaisesta poliittisesta radikalismista johtunut yhteiskunnallinen levottomuus sekä viimeistenkin laitavasemmiston äänenkannattajina toimineiden järjestöjen lakkauttaminen saattoi edesauttaa entistä huonommin toimeen tulleita sortumaan väkivaltaan. Heihin lukeutui luultavasti sekä vasemmistolaisia työläisiä että myös oikeistolaisia talonpoikia ja käsityöläisiä.

Kohtalaisesti tai huonosti toimeen tulleilla ei luultavasti ollut varaa asua tilavissa, monihuoneisissa asunnoissa. Eräs Oulun väkivaltaan vaikuttanut tekijä saattoikin olla asuntojen ahtaus. Vuonna 1930 60 % Oulun asukkaista asui 1–2 hengen huoneistoissa. Pienet asunnot olivat yleisimpiä kaupungin ydinkeskustan ulkopuolisilla alueilla, kuten Heinäpäässä, Tuirassa, Alalaanilassa ja Toppilassa. Oulun työväki asui etenkin näissä ydinkeskustan ulkopuolisten alueiden ahtaissa asunnoissa.¹¹¹ Hautalan mukaan asutus oli todennäköisesti keskustassakin tiheämpi kuin huoneluku osoittaa.¹¹² Sanna Kempainen tulkitsee, että asuntojen ahtaus saattoi ajaa ihmiset viettämään alkoholin ja väkivallan sävyttämää vapaa-aikaa kaupungille 1940–1950-luvun Oulussa. Hän toteaa samalla, että paikkakunnalla tilapäisesti oleskelleet työmiehet asuivat usein ahtaissa tilapäismajoituksissa.¹¹³ Martti Lehti katsoo vastaavasti heikkojen ja ahtaisten

¹⁰⁷ Vahtola 2003, 311.

¹⁰⁸ Vahtola 2003, 315–316.

¹⁰⁹ Hautala 1982, 296.

¹¹⁰ Ks. esim. Aatami, ”Tuntemattomat miehet” (art.). *Liitto* 27.09.1931.

¹¹¹ Hautala 1982, 160.

¹¹² Hautala 1982, 160.

¹¹³ Kempainen 2020, 38

asuinolosuhteiden olleen puunjalostusyhdyskuntien väkivallan taustavaikuttimena Suomessa 1800–1900-luvuilla.¹¹⁴

Kemppaisen teoria pätee Hautalan teoksen ja lähdeaineistoni valossa myös tutkimusajanjaksoni Ouluun. Miltei 80 % kaupungin henki- ja väkivaltarikoksista tehtiin julkisilla paikoilla. Asuntojen ahtaudesta johtunut, yleisille paikoille suuntautunut ajanvietto selittäisikin Oulun väkivallan julkisuutta. Väkipalsta oli tämän lisäksi Oulussakin hyvin humalasadonnaista, sekä suurelta osin keskivertoa ahtaammin asuneiden työmiesten tekemää.

Kuten aiemmin kävi ilmi, kaupunkitaajamien henkirikollisuus oli Suomessa 1920-luvulla pääosin yksityisasuntoihin keskittynyttä ryypiskelyväkivaltaa.¹¹⁵ Oulussa yksityisillä paikoilla tehty henki- ja väkivaltarikollisuus oli piirteiltään Suomen kaupunkien henkirikollisuuden kaltaista. Yksityisillä paikoilla tosin tehtiin vain noin viidesosa kaikista Oulun henki- ja väkivaltarikoksista. Tutkintapöytäkirjoista kävi kuitenkin ilmi, että miesporukat viettivät asunnoissa aikaa ryypiskellen ja korttia pelaten. Tyypillinen yksityisasunnossa tai sen edustalla tehty väkivaltarikos oli seurausta humalaisesta riidasta. Asunnoissa asui myös useita vuokralaisia. Asuntojen ahtaus ja väenpaljous nähtävästi työnsi osan asukkaista ryypiskelemään ja rettelöimään kaupungille, mutta myös altisti niissä konflikteille ja siten myös väkivallalle. Aina ei tosin tarvittu konfliktiaakaan. Heinäkuussa 1928 eräs jalasjärveläinen, 24-vuotias lastaustyömiehes uhkaili aiheetta työtovereitaan Hallituskadulla sijainneessa lastausmiesten asunnossa. Samassa paikalle sattui lastausmiesten etumaksuja suorittamaan tullut lapualainen työnjohtaja:

Kun sitten samanaikaisesti sisälle tullut työnjohtaja tuli rauhoittamaan ja asettelemaan juopunutta miestä, iski mies tästä kimpaantuneena työnjohtajaa nyrkillään päähän, josta työnjohtaja horjahti muttei kuitenkaan kaatunut. Tämän jälkeen, kun työnjohtaja oli saanut lattialta nostetuksi pudotetun lakkinsa, hyökkäsi juopunut mies paljastettu puikko kädessä työnjohtajaa kohti ja iski työnjohtajaa oikealle puolen rintaa, josta heti alkoi tulemaan kovasti verta.¹¹⁶

¹¹⁴ Lehti 2001, 309.

¹¹⁵ Lehti 2001, 102 & 190.

¹¹⁶ Tutkintapöytäkirja 16.7.1928 nro 142. OPRA Cca:16. KA.

Tutkintapöytäkirjasta käy ilmi, että syytetty oli ollut yli kuukauden ajan Oulussa lastaustöissä. Hän asui Hallituskadulla sijainneessa lastausmiesten pirtissä. Syytetty oli nauttinut pullollisen samana päivänä ostamaansa pirtua ennen tekoaan.¹¹⁷

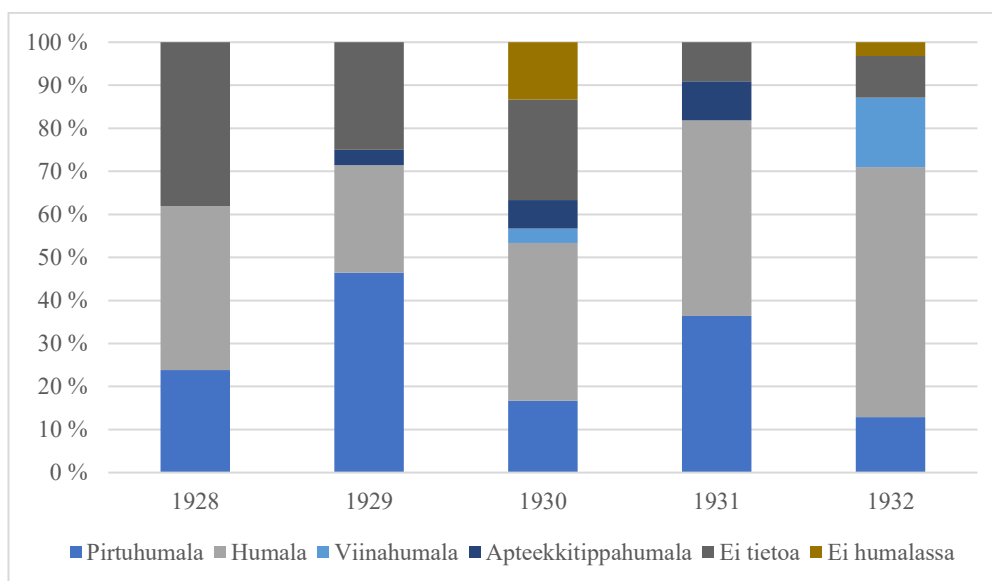
¹¹⁷ Ibid.

5. HUMALAISTA NYRKIN- JA PUUKONHEILUTTELUA

5.1 Suurin osa syytetyistä juovuksissa

Väkivallan rakenteeseen perehdyttäessä on oleellista tarkastella siihen vaikuttaneiden aineettomien tekijöiden lisäksi myös aineellisia vaikuttimia, kuten syytetyn nauttimaa alkoholia ja sen aiheuttamaa humalatilaa. Aikalaistutkija Veli Verkko katsoi alkoholin olleen yhden merkittävimmistä tekijöistä Suomen korkean väkivaltatason taustalla.¹¹⁸ Martti Lehden mukaan humalaseurannainen henkirikollisuus lisääntyikin Suomessa kieltolain aikana 90 % vuosien 1905–1913 tasoon verrattuna. Hän pitää muutoksen osasyynä yli 90 promillen vahvuisen pirtun erityisen humalluttavaa vaikutusta.¹¹⁹

Kaavio 5. Oulun poliisilaitoksen tutkimien henki- ja väkivaltarikosten jakautuminen syytetyn tai syytettyjen humalatilan mukaan 1928–1932.

Lähde: Poliisitutkintapöytäkirjat 1928–1932. Oulun poliisilaitoksen rikososaston ja järjestöosaston arkistot. Kansallisarkisto (KA).

¹¹⁸ Verkko 1942, 45.

¹¹⁹ Lehti 2001, 322.

Vuosina 1928–1932 Oulun henki- ja väkivaltarikollisuus oli hyvin humalasisidonnaista. Tapauksista 75 % tehtiin humalassa. Suomessa 1920-luvulla henkirikoksiin syyllistyneistä, yli 15-vuotiaista miehistä vastaavasti 80 % oli tekohetkellä humalassa.¹²⁰ Neljäsosa Oulun henki- ja väkivaltarikoksista tehtiin tutkintapöytäkirjojen mukaan pirtuhumalassa. Oulun läänissä pirtuhumalasisidonnainen henkirikollisuus muodosti noin kolmasosan humalassa tehdystä henkirikollisuudesta.¹²¹ Suomen taajamien humalasisidonnaisista henkirikoksista sen sijaan 92 % tehtiin kieltolain aikana pirtuhumalassa.¹²² Salakuljetetulla pirtulla ei siis näiden tietojen valossa ollut kovin suurta merkitystä Oulun kaupungin, saati Oulun läänin henki- ja väkivaltarikollisuuteen.

Vuonna 1929 pirtuhumalassa tehtyjen väkivaltarikosten osuus kasvoi edellisvuoden hieman reilusta viidesosasta miltei puoleen, ylimalkaisten ”humala”-nimikkeen alaisten tapausten osuuden kutistuttua. Samana vuonna salakuljettajat onnistuivat kiertämään Ahvenanmaan merisulun.¹²³ Perämeren rannikolle salakuljetetun pirtun määrän kasvulla saattoi olla vaikutusta pirtuhumalassa tehtyjen väkivaltarikosten lisääntymiseen Oulussa. Salakuljetetun alkoholin määrän kasvu näkyi Oulussa pirtun litrahinnan puolittumisena vuoteen 1930 tultaessa.¹²⁴ Samalla kasvoi juopumusrikosten määrä.¹²⁵ Vuonna 1930 pirtuhumalassa tehtyjen väkivaltarikosten osuus kuitenkin supistui noin 15 prosentin tasolle, vaikka tapausten määrä oli miltei sama kuin edellisvuonna.

Pirtuhumalassa tehty väkivalta muodosti todennäköisesti suuremman osan Oulun kokonaisväkivallasta ennen kieltolain päättymistä. Suuressa osassa tutkintapöytäkirjoista syytettyjen humala käy nimittäin ilmi ylimalkaisesta toteamuksesta, kuten ”Syytetty oli juovuksissa”. Syytetyt luultavasti ajattelivat pirtun nauttimisen mainitsematta jättämisen olleen kuulusteluissa heidän intressinsä mukaista. He saattoivat nimittäin ajatella laittomasti salakuljetetun pirtun nauttimisen tunnustamisen tuottavan lisäongelmia ja uusia rikostutkintoja. Suuressa osassa niistä tapauksista, joissa syytetyn pirtuhumala käy ilmi, syytetty harvoin tunnusti ostaneensa pirtua itse. Sen sijaan syytetty mainitsi usein juoneensa jonkun tarjoamaa pirtua. Kansalaiset myös suojelivat salakuljettajia¹²⁶, eikä poliiseja välttämättä haluttu johdattaa ryyppyjuomat mahdollistaneen pirtukauppiaan

¹²⁰ Lehti 2001, 220.

¹²¹ Lehti 2001, 224.

¹²² Lehti 2001, 223–224.

¹²³ Filpus 2001, 159.

¹²⁴ Filpus 2001, 158.

¹²⁵ Filpus 2001, 162.

¹²⁶ Filpus 2001, 116.

jäljille. Katukaupassa liikkuneista suurista pirtumääristä oli myös tullut poliiseille niin arkinen asia¹²⁷, ettei syytetyn nauttimaan aineeseen välttämättä kiinnitetty huomiota. Poliisien haluttomuus puuttua kieltolakirikollisuuteen herättikin julkista keskustelua läpi kieltolain ajan.¹²⁸ On toisaalta mahdollista, että pirtuhumalassa tehdyn väkivallan taso noudatteli Oulussa tosiasiaa Oulun läänin tasoa.

Oulun väkivaltarikollisuus oli selväpiirteisen humalasideonnaista vuosina 1931–1932. Vaille humalatietoa jääneiden tapausten määrä jäi tuolloin huomattavasti edellisvuosia pienemmäksi. Kieltolain päättyminen ei ainakaan välittömästi laskenut alkoholin korkeaa kysyntää ja käyttöä, saati alkoholisidonnaista väkivaltaa Oulussa. Vuonna 1932 noin 90 % kaupungin henki- ja väkivaltarikoksista tehtiin humalassa. Kieltolaki lakkautettiin 5.4.1932, ja ennen tuota päivämäärää tehtiin ainoastaan seitsemän koko vuoden 31 henki- ja väkivaltarikoksesta. Oulun poliisilaitoksen järjestysosaston 16.8.1932 laatimasta raportista selviää, että kieltolain päätyttyä salakuljetustapaukset loppuivat Oulussa käytännössä kokonaan. Raportissa todetaan myös, että entiset spriikauppiat rupesivat myymään valtion alkoholiliikkeen tuotteita uuden väkijuomalain voimaantultua.¹²⁹ Vuonna 1932 lisääntyivätkin väkivaltarikokset, joissa syytetyn mainittiin nauttineen laillista viinaa. Juopumusrikostenkaan määrä ei vähentynyt kieltolain lakkauttamisen myötä. Vuonna 1932 tapaukset päinvastoin lisääntyivät edellisvuoden 1332 tapauksesta 1525 tapaukseen.¹³⁰

Veli Verkon mukaan alkoholi näytteli 1920–1930-luvuilla erityisen suurta osaa kuolemaan johtaneissa pahoinpitelyissä ja tahallisissa tapoissa, suunnitelmallisemmista murhista poiketen.¹³¹ Martti Lehden mukaan alkoholin fysiologinen linkki on sen pidäkkeitä poistavassa vaikutuksessa.¹³² Suurin osa tarkastelemistani henki- ja väkivaltarikoksista tehtiin humalassa. Samalla suurin osa rikoksista oli impulsiivisia, provosoimattomia tai sanaharkasta johtuneita, aivan kuten Verkon mainitsemat impulsiivisluontoiset henkirikokset. Estoja poistavalla ja harkintakykyä heikentävällä alkoholilla oli nähdäkseni suuri vaikutus Oulun henki- ja väkivaltarikollisuuteen.

¹²⁷ Filpus 2001, 173.

¹²⁸ Ibid.

¹²⁹ Oulun poliisilaitoksen raportti poliisimestarille 16.8.1932. OPJA Cca:19. KA.

¹³⁰ SVT 48:1, 17 & SVT 52:1, 16.

¹³¹ Verkko 1942, 49.

¹³² Lehti 2001, 218.

5.2 Nyrkinkäyttöä, puukotuksia ja ammuskeluja

Väkivallan tekotapoja tarkastelemalla kyetään muodostamaan käsitys väkivallan törkeyden tasosta. Tekotavat kertovat myös väkivaltatilanteiden spontaaniuden asteesta. Aseiden kantamiseen ja niiden käyttöön liittyvät piirteet saattavat paljastaa myös väkivaltaan liittyviä kulttuurisia ominaisuuksia.

Taulukko 2. Oulun poliisilaitoksen tutkimien henki- ja väkivaltarikosten jakautuminen tekotavan mukaan 1928–1932 (%).

Lyöminen	46
Puukotus	32
Astalolla lyöminen	10
Potkiminen	4
Ampuminen	4
Muu	4

Lähde: Poliisitutkintapöytäkirjat 1928–1932. Oulun poliisilaitoksen rikososaston ja järjestysosaston arkistot. Kansallisarkisto (KA).

Tutkimusajanjaksoni Oulussa väkivalta tehtiin yleisimmin nyrkein lyömällä. Toiseksi yleisin tekotapa oli puukotus. Kolmanneksi yleisin väkivallan muoto oli astalolla, kuten pampulla tai kettingillä lyöminen. Harvinaisempia tekotapoja olivat potkiminen, ampuminen sekä muut tekotavat. Nyrkit olivat luonnollisesti ensisijaisin käytettävissä oleva ase tunteiden kuumettua ja keskusteluyhteyden katkettua. Puukotukset muodostivat kuitenkin huomattavan suuren osan kokonaisväkivallasta. Puukko myös paljastettiin useissa tarkastelemissani tapauksissa, vaikkei sitä käytettykään. Puukko oli useista kantokielloista huolimatta tavanomainen osa 1900-luvun alun suomalaismiehen arkivarustusta.¹³³

¹³³ Pälsi 1955, 63.

Mervi Kestin mukaan Oulussa vuosina 1935–1950 törkeään väkivaltaan syyllistyneet pitivät puukkoa mukanaan ruokailuvälineenä.¹³⁴ Puukko oli siten käden ulottuvilla myös uhrin kimppuun käytäessä tai sanailun ajautuessa väkivaltaiseksi yhteenotoksi. Humalatila luultavasti madalsi kynnystä aseeseen tarttumiseen. Tämä saattaa selittää puukotusten yleisyyttä Oulussa sekä muuallakin Suomessa. Puukotukset nimittäin muodostivat hieman yli puolet kaikista Suomen henkirikoksista 1920-luvulla, murhia lukuun ottamatta.¹³⁵

Martti Lehti katsoo ensimmäisen maailmansodan ja sisällissodan myötä kansan keskuuteen levinneiden käsiaseiden vaikuttaneen suuresti henkirikollisuuden kasvuun 1920-luvun Suomessa. Hänen mukaansa 60 % tuolloisesta henkirikostason kasvusta voidaan selittää käsituliaseitten määrän kasvulla, sillä käsiaseet tekivät väkivallasta entistä tappavampaa. Lehti arvelee aseiden kanniskelun yleistymisen julkisilla paikoilla lisänneen myös muunlaista aseistautumista ja siten henkirikollisuustason kasvua entisestään.¹³⁶

Oulun kaupungissakin kanniskeltiin käsiaseita. Vuonna 1931 Oulun poliisilaitoksen järjestöosaston tietoon tuli 12 luvattonta ampuma-aseen kantoa.¹³⁷ Oletan, että niitä kannettiin takkien kätöksissä mukana enemmänkin. Oulussa tehtiin luvattomien aseiden kanniskeluiden lisäksi useita aseiden paljastuksia sekä ammuskeluita, joissa säästettiin henkilövahingoilta. Maaliskuussa 1930 poliisi pidätti 20-vuotiaan teurastajan, sillä tämä ammuskeli käsiaseella Isokadulla. Kuulustelussa syytetty mainitsi aseiden olevan pieni ”pelotuspistooli”.¹³⁸ Eräs tapauksen todistajana toiminut konstaapeli käytti aseesta samaa nimitystä.¹³⁹ Syytetyn sekä poliisin toteamusten perusteella käsiaseiden kantaminen pelotteena vaikuttaa olleen Oulussa yleistä. Tutkimissani väkivaltatapauksissakin käsiase oli pelote, jota otettiin esiin tappelun tai hyökkäyksen sattuessa. Seuraava tapaus on maaliskuulta 1929:

Kertoi, että kun hän tovereittensa kanssa oli lähtenyt V.P.K:n talolta tanssi-iltamista ja päästyään palokunnan puiston lähelle Uuden- ja Hallituskadun kulmaan, oli heidän jälessään tullut kymmenkunta kertojalle tuntematonta

¹³⁴ Kesti 2000, 20.

¹³⁵ Lehti 2001, 60.

¹³⁶ Lehti 2001, 67–68.

¹³⁷ Tilasto Oulun poliisilaitoksen järjestöosaston toiminnasta v:lta 1931. OPJA Cca:18. KA.

¹³⁸ Tutkintapöytäkirja 22.3.1930 nro 317/368. OPJA Cca:17. KA.

¹³⁹ Ibid.

*miestä, joista yksi oli ilman mitään syytä hyökännyt kertojan päälle, lyöden pampulla, jolloin kertoja oli lähtenyt juoksemaan pakoon, ampuen samalla mukanaan olleella Oulun Suojeluskunnalta saamallaan Browningilla kaksi kertaa ilmaan, tarkoituksella pelottaa ahdistelijoitaan. – Suomalaisen klubin kulmassa oli joku ahdistelija saanut kertojan kiinni, kaataen katukäytävälle pitkälleen, siinä lyöden ja potkien kertojaa, pukaten samalla kertojan Suomalaisen Klubin ikkunaan, josta särkyi yksi ikkunaruuu.*¹⁴⁰

Puukkojen kanniskelua sekä yleisyyttä tekovälineinä voidaan selittää Oulussakin käsiaseiden, puukkojen ja astaloiden kanniskelun aiheuttamalla pelolla ja vasta-aseistautumisella. Muun muassa edellisessä esimerkkitapauksessa kumpikin osapuoli oli heidän aserepertuaarinsa perusteella varautunut yhteenottoon kaupungille lähtiessään. Suuressa osassa väkivaltatapauksista uhri ei provosoinut pahoinpitelijää. Syytetty uteli usein uhriltaan alkoholia tai tupakkaa. Kun uhrilla sitä ei ollut antaa, kävi syytetty tämän kimppuun. Päälle käytiin myös ilman keskusteluita. Viattomiin kohdistuneista väkivaltatapauksista levisi todennäköisesti huhuja suhteellisen tiiviissä kaupunkiyhteisössä. Tällaiset tapaukset luultavasti ruokkivat pelon ilmapiiriä ja lisäsivät siten myös väkivaltaan varautumista.

Oulun 1920–1930-lukujen taitteen väkivallasta löytyy useita yhtäläisyyksiä Kari Koskelan kuvauksiin 1900-luvun alun sakilaiskulttuurista. Kuten edellä kävi ilmi, sakilaiset olivat helsinkiläisiä, työväenluokkaisia nuorisojengiläisiä. Heidän elämäntapaansa kuului kaduilla sekä kahviloissa vetelehtiminen. Pääosa sakilaisista oli ammatiltaan sekatyöläisiä, tehtaantyöläisiä ja käsityöläisiä. Alkoholin salakaupasta he hankkivat lisätienestiä. Useilla sakilaisilla oli kontollaan aiempia pahoinpitelyitä sekä varkauksia.¹⁴¹ Uhoamiseen, fyysisen voiman korostamiseen sekä puukon käyttöön liittyi sakilaisilla tiettyjä rituaalisia säännönmukaisuuksia.¹⁴² Väkiältä oli useimmiten aiheetonta. Puukolla esimerkiksi iskettiin viatonta uhria reiteen tai viillettiin takin selkämukseen.¹⁴³ Tavoitteena oli erityisesti uhrin nöyryyttäminen sekä oman maskuliinisen identiteetin korostaminen. Alkoholista haettiin toiminnalle rohkaisua.¹⁴⁴

¹⁴⁰ Tutkintapöytäkirja 24.3.1929 nro 274/299. OPJA Cca:16. KA.

¹⁴¹ Koskela 2002, 142–179.

¹⁴² Koskela 2002, 153.

¹⁴³ Koskela 2002, 52.

¹⁴⁴ Koskela 2002, 63–66.

Jengiin kuulumattomien pelottelu ja pahoinpiteleminen sekä viranomaisten häiritseminen lujittivat sakilaisten yhteisöllisyyden tunnetta.¹⁴⁵ Kyseessä oli Koskelan kuvailujen mukaan nuorison marginaalikulttuuri Helsingin työväestön sisällä. Tyypillisesti työväestön alimpaan kastiin kuuluneet sakilaiset hankkivat väkivallalla ja uhoamisella arvostusta, jota he eivät kyenneet saavuttamaan valtavirtakulttuurissa.¹⁴⁶ Sakilaiset pyrkivät myös tekemään pesäeroa tavallisiin työläisiin ja muihin yhteiskuntaluokkiin.¹⁴⁷ Kuten edellä kävi ilmi, Koskela näkee eräänä sakilaisuuden taustasyynä taloudellisen epävarmuuden aiheuttaman pessimismin.¹⁴⁸

Väkivallasta syytetyt nuoret miehet kuljeksivat Oulussakin tyypillisesti kaduilla tai kahviloissa. Syytetty oli useimmiten 1900-luvun alkuvuosikymmenellä syntynyt, epävarmassa tai heikossa taloudellisessa tilanteessa ollut työmies tai käsityöläinen, jolle pirtukauppa ei tutkintapöytäkirjojen perusteella ollut sivuansiona harvinainen. Nuorten syytettyjen joukossa oli sakilaisten tapaan aiemmista rikoksista tuomittuja sekä rikoksen uusijoita. Uho, ylivoimalla päälle käyminen, nöyryyttäminen ja humala olivat Oulunkin väkivallalle ominaisia piirteitä. Puukkokin oli tutkintapöytäkirjojen perusteella useimmiten hyökkääjän eikä puolustautujan ase. Koskelan luonnehdinnat sakilaisten väkivallan tekotavoista ovatkin kuin suoria kuvauksia useista tutkimusajanjaksoni Oulussa tehdyistä väkivaltatapauksista.¹⁴⁹ Eräänä marraskuisena iltana vuonna 1928 nuori remonttimies todisti, kuinka 19-vuotias hevosmies totesi samanikäiselle lämmittäjälle: ”ett’ ei tämä saa kulkea hänen ohitseensa”.¹⁵⁰ Tokaisunsa jälkeen hevosmies löi lämmittäjää rautakettingillä päähän.¹⁵¹

Vuoden 1929 elokuussa eräs nuori apteekkioppilas oli ollut naistuttavansa kanssa VPK:n talolla tanssiaisissa. Parin kävellessä Isokatua pitkin tansseista kotiin tuli juopunut, 20-vuotias kauppa-apulainen kolmen muun miehen kanssa heidän luoksensa:

Syytetty oli heidät pysäyttänyt ja sanonut, että tästä on heidän tiensä poikki ja että on kiireesti palattava takaisin, sekä samalla lyönyt asianomistajaa

¹⁴⁵ Koskela 2002, 174.

¹⁴⁶ Koskela 2002, 238.

¹⁴⁷ Koskela 2002, 153.

¹⁴⁸ Koskela 2002, 162.

¹⁴⁹ Tutkintapöytäkirjat 1928–1932. OPJA & OPRA. KA.

¹⁵⁰ Tutkintapöytäkirja 18.11.1928 nro.1441/1676. OPJA Cca:15. KA.

¹⁵¹ Ibid.

*kädellään otsaan niin, että hän oli kaatunut pitkälleen kadulle ja otsasta oli alkanut juosta veri.*¹⁵²

Hetken päästä sama neljän miehen joukko kävi käsiksi erääseen kauppatieteenylioppilaaseen Limingan -ja Kirkkokadun kulmassa, uhaten pahoinpidellä hänet.¹⁵³

Huhtikuuisena viikonloppuillana vuonna 1930 eräs 34-vuotias työmies käveli kaupunkia kohti. Merikosken Ämmänsillalla häntä tuli vastaan 19-vuotias, juopunut työmies. Nuorempi työmies tönäisi vanhempaa, jolloin vanhempi työmies kysyi: ”Miksi pukit ohikulkevia?”¹⁵⁴ Samassa nuori työmies paljasti puukkonsa ja löi sillä pistohaavan kysyjän oikeaan käsivarteen.¹⁵⁵

Oulussa saattoi vaikuttaa melko marginaalisen ryhmän käsittänyt nuorten miesten väkivalta- ja aseenkantokulttuuri, minkä kaduilla aikaansa viettäneet nuoret aikuiset tiedostivat. Kulttuurista ei kuitenkaan välttämättä voida puhua, sillä tutkittujen väkivaltatapausten määrä jäi vuosittain suhteellisen maltilliselle tasolle. Osa lievemmästä väkivallasta ja tappeluista on toisaalta todennäköisesti jäänyt piilorikollisuudeksi. Lievemmissä tapauksissa ilmiantokynnystä saattoi kohottaa koston pelko.

¹⁵² Tutkintapöytäkirja 13.8.1929 nro 801. OPJA Cca:16. KA.

¹⁵³ Ibid.

¹⁵⁴ Tutkintapöytäkirja 5.4.1930 nro 378/446. OPJA Cca:17. KA.

¹⁵⁵ Ibid.

LOPPULAUSE

Tutkimukseni käsitteli Oulun henki- ja väkivaltarikollisuutta vuosina 1928–1932. Tavoitteenani oli selvittää, kuinka paljon Oulussa tehtiin väkivaltaa noina vuosina. Tutkimukseni tavoitteena oli myös muodostaa kuva Oulun henki- ja väkivaltarikollisuuden rakenteesta sekä siihen vaikuttaneista yhteiskunnallisista tekijöistä. Pysin näihin tavoitteisiin tarkastelemalla henki- ja väkivaltarikollisuuden määrää sekä piirteitä tutkimusajanjaksoni yhteiskunnallisessa kontekstissa.

Vuosina 1928–1932 Oulussa tehtiin poliisin tutkintapöytäkirjojen perusteella 132 henki- ja väkivaltarikosta. Näistä seitsemän oli henkirikoksia. Vuonna 1929 tapausten kokonaismäärä kasvoi kolmasosan edellisvuodesta. Tapausten määrä laski vuonna 1931, mutta nousi jälleen vuonna 1932. Tärkeimpien väkivaltarikosten määrä miltei kaksinkertaistui vuoteen 1930 tultaessa. Niiden määrä pysyi 9–11 tapauksen vuositasolla tutkimusajanjakson loppuun saakka. Oulun henkirikollisuuden tasoa piti luultavasti matalana kaupungin elinkeino- ja väestörakenteen monipuolisuus, huvitusten vähäisyys, toimiva viranomaiskontrolli sekä kaupunkiyhteisön tiiviys.

Oulussa väkivallasta syytettyinä olivat useimmiten työmiehet. Tämä johtui pääosin siitä, että työväki muodosti suuren osuuden Oulun ammatissa toimineesta väestöstä. Polarisoitunut yhteiskunnallinen ilmapiiri teki työväen sosiaalisesta menestymisestä vaikeaa 1920-luvun Suomessa. Ehkä tästä syystä osa työmiehistä pyrki menestymään Oulussa väkivallalla. Radikaalivasemmiston voimakas kannatus saattoi vahvistaa väkivallan hyväksyntää osan työmiehistä keskuudessa. Vain kolme kaikista syytetyistä oli naisia. Yli puolet syytetyistä oli 1900-luvun ensimmäisellä vuosikymmenellä syntyneitä nuoria miehiä. 1900-luvun alkuvuosien ikäluokkien suuri koko aiheutti kilpailua itsenäisen elämän edellytyksistä Suomessa. Näin oli todennäköisesti myös Oulussa, sillä edellä mainitut ikäluokat olivat sielläkin kooltaan suurempia kuin vanhemmat ikäluokat. Väkivallasta syytetyt nuoret työntekijät olivat luultavasti heikommassa asemassa laman ja työttömyyden latistamilla työmarkkinoilla kuin vanhat ja kokeneet työntekijät. Lapsuusiässä koettu sisällissota saattoi vaikuttaa syytettyjen arvomaailman raaistumiseen ja siten väkivallan hyväksyntään.

Työmiehet olivat suurin yksittäinen yhteiskuntaryhmä uhrien ja asianomistajien joukossa. Heidän osuutensa uhreista ja asianomistajista oli kuitenkin Oulussa huomattavasti pienempi kuin Suomen kaupungeissa keskimäärin. Tähän oli todennäköisesti syynä Oulun väkivallan julkisuus. Suomen kaupungeissa väkivalta tehtiin pääosin yksityisasunnoissa, työmiesten keskinäisissä juomingeissa. Oulussa väkivaltaa tehtiin sen sijaan julkisilla paikoilla, missä uhriksi valikoitui todennäköisemmin joku muu kuin työmies. Vain kymmenesosa väkivallan uhreista oli naisia. Suurimmassa osassa Oulun ja Suomen väkivaltatapauksista osapuolet olivat toisilleen entuudestaan tuttuja. Suomen kaupungeissa ilmiö selittyy työmiesten keskinäisellä ajanvietolla. Oulussa syynä saattoi olla ammattiryhmät ylittävä kaupunkiyhteisön tiiviys. Heikko työtilanne saattoi tuoda Ouluun liikkuvaa työvoimaa. Tämä saattaa osaltaan selittää tuntemattomien välistä väkivaltaa Oulussa.

Suurin osa Oulussa väkivallasta syytetyistä oli toimeentuloltaan kohtalaisia. Huonosti toimeen tulleiden osuus syytetyistä kasvoi huomattavasti vuoteen 1932 tultaessa. Pitkittynyt talouslama aiheutti palkkojen madaltumista ja työttömyyttä. Tämä synnytti nähtävästi turhautumia sekä väkivaltaa etenkin kaikista heikoiten pärjänneiden nuorten miesten keskuudessa. Kohtalaisesti toimeen tulleiden turhautumisen ja väkivallan taustalla saattoi vaikuttaa pelko työttömyydestä. Oulun työväki asui toimeentulonsa puitteissa pääosin pienissä ja ahtaissa asunnoissa. Asuntojen ahtaus todennäköisesti työnsi ihmiset viettämään alkoholin ja toisinaan väkivallan sävyttämää vapaa-aikaa julkisille paikoille. Ahtaissa asunnoissa syntyi myös ryypyporukoiden keskinäisiä väkivaltatilanteita.

Henki- ja väkivaltarikollisuus oli Oulussa hyvin humalasisonnaista. Juovuksissa tehdyt tapaukset muodostivat 75 % Oulun henki- ja väkivaltarikoksista. Pirtuhumalassa tehty väkivalta muodosti neljänneksen kaikista tapauksista, luvun ollessa todennäköisesti suurempi. Ajatusta tukee pirtun suuri tarjonta, juopumusrikosten määrän kasvu, sekä pirtun litrahinnan voimakas lasku Oulussa 1930-luvulle tultaessa. Suuressa osassa tapauksista syytetyn humalluttanut aine ei myöskään käynyt ilmi tutkintapöytäkirjasta. Tähän saattoivat olla syinä syytetyn henkilökohtainen intressi, viranomaisten haluttomuus kieltolakirikosten valvontaan, sekä salakuljetetun pirtun arkipäiväistyminen. Kieltolain päättyminen ei vähentänyt humalasisonnaista väkivaltaa Oulussa. Estoja heikentävällä alkoholilla oli nähdäkseni suuri vaikutus Oulun henki- ja väkivaltarikollisuuteen.

Noin puolet Oulun henki- ja väkivaltarikollisuudesta tehtiin lyömällä. Puukotukset muodostivat noin kolmanneksen tapauksista. Kymmenesosa väkivallasta tehtiin astalolla, kuten pampulla lyömällä. Muut tekotavat olivat harvinaisempia. Oulussa tosin kanniskeltiin käsiaseita, ja useat aseiden paljastukset sekä ampumiset eivät johtaneet henkilövahinkoihin. Käsiase vaikutti olleen pelote, jota kannettiin mukana väkivallan uhan vuoksi. Käsiaseiden kanniskeltu lisäsi 1920-luvun Suomessa muunkinlaista aseistautumista. Näin oli todennäköisesti myös Oulussa, sillä rikosten osapuolet vaikuttivat usein varautuneen ennalta mahdollisiin yhteenottoihin. Tämä selittää nähdäkseni myös puukkojen kanniskelua sekä yleisyyttä väkivallan tekovälineenä. Puukko oli vielä 1900-luvun alussa arkinen osa suomalaismiehen varustusta. Siihen oli nähdäkseni tästäkin syystä helppo tarttua väkivaltatilanteessa. Oulussa saattoi vaikuttaa käsiaseilla, puukoilla, astaloilla ja alkoholilla kyllästetty nuorten miesten väkivaltakulttuuri.

Oulun väkivallasta löytyi sekä samankaltaisuuksia että eroavaisuuksia Suomen muiden kaupunkien henkirikollisuuteen verrattuna. Huvitusten vähäisyys, järjestyksenvalvonta sekä muut tekijät nähtävästi ajoivat muiden kaupunkien työmiehet viettämään aikaansa yksityisasuntoihin. Oulussa se ajoi heidät kaduille ja kahviloihin. Henki- ja väkivaltarikoksista syytetyt olivat Oulussa sekä muualla Suomessa pääosin nuoria, 1900-luvun alussa syntyneitä työmiehiä. Kuten edellä kävi ilmi, työmiehet eivät muodostaneet Oulussa väkivallan uhrien enemmistöä, Suomen kaupunkien henkirikollisuudesta poiketen. Väkiältä tehtiin niin Oulussa kuin muissa Suomen kaupungeissa useimmiten humalassa. Oulun erityispiirteenä muihin keskeisiin puunjalostus- ja satamakeskittyymiin verrattuna oli etenkin henkirikollisuuden vähäisyys.

Tutkimukseni toi tarpeellisen lisäyksen Oulun sekä Pohjois-Suomen paikallishistoriaan. Tutkimustani voisi laajentaa oikeudenkäyntiasiakirja-aineistoon. Tällöin voitaisiin tutkia, kuinka suuri osa Oulun henki- ja väkivaltarikoksista syytetyistä joutui vankeuteen ja kuinka pitkiä vankeusrangaistuksia heille annettiin. Tutkia voisi myös sitä, minkälaisia sakkorangaistuksia tuomituille annettiin ja poikkesivatko ne suuruudeltaan muualla Suomessa määrätyistä sakoista. Samalla voitaisiin tarkastella, muuttuivatko tutkintavaiheen nimikkeet myöhemmissä oikeudenkäynnin vaiheissa. Mikäli vastaajien oikeudenkäyntipuheenvuoroista on saatavilla lähdeaineistoa, voitaisiin laajentaa käsitystä väkivallan motiiveista ja perusteluista.

LÄHTEET JA TUTKIMUSKIRJALLISUUS

I Painamattomat lähteet

KANSALLISARKISTO (KA)

Oulun Poliisilaitoksen Järjestysosaston Arkisto (OPJA)

Poliisitutkintapöytäkirjat 1928–1932

Oulun Poliisilaitoksen Rikososaston Arkisto (OPRA)

Poliisitutkintapöytäkirjat 1928–1932

SUOMEN PANKIN RAHAMUSEO

Suomen pankin rahamuseo: Rahan arvon vaihtelu. Osoitteessa:

<https://app.rahamuseo.fi/?calculator=true> Luettu 7.12.2023.

FINLEX

Rikoslaki 39/1889. Säädökset alkuperäisinä. Finlex. Osoitteessa:

<https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/1889/18890039001> Luettu 28.1.2024.

II Painetut lähteet

SVT 48:1. *Rikollisuus vuonna 1931. Poliisin tietoon tulleet rikokset: Oikeusministeriön kertomus.*

SVT 52:1. *Rikollisuus vuonna 1932. Poliisin tietoon tulleet rikokset: Oikeusministeriön kertomus.*

SVT 71:8. *Väestötilastoa. Oulun väestölaskenta marraskuun 27 P. 1930.*

Nimimerkki ”Aatami” 1931: ”Tuntemattomat miehet”. *Liitto* 27.09.1931.

III Tutkimuskirjallisuus

- Ahvenainen, Jorma 1982: ”Taloudellinen kasvu ja elintaso”. *Suomen taloushistoria 2*. Toim. Jorma Ahvenainen, Erkki Pihkala & Viljo Rasila. Kustannusosakeyhtiö Tammi.
- Ahvenainen, Jorma & Vartiainen, Henri 1982: ”Itsenäisen Suomen talouspolitiikka”. *Suomen taloushistoria 2*. Toim. Jorma Ahvenainen, Erkki Pihkala & Viljo Rasila. Kustannusosakeyhtiö Tammi.
- Aro, Jari & Jokivuori, Pertti 2010: *Klassinen sosiologia ja moderni maailma*. WSOYpro.
- Filpus, Kari 2001: *Alkoholien salakuljetus ja sen valvonta Perämeren rannikolla kieltolain aikaan 1919-1932*. Suomen ja Skandinavian historian väitöskirja. Acta Universitatis Ouluensis B Humaniora 39. Oulun Yliopiston kirjapaino.
- Hautala, Kustaa 1976: *Oulun kaupungin historia 4 1856–1918*. Oulun Kaupunki.
- Hautala, Kustaa 1982: *Oulun kaupungin historia 5 1918–1945*. Oulun kaupunki.
- Hietaniemi, Tuija 1992: *Lain vartiossa. Poliisi Suomen politiikassa 1917-1948*. Historiallisia tutkimuksia nro 166. Suomen Historiallinen Seura.
- Jokipii, Mauno 2012: ”Oulun valtaus”. *Oulu ja oululaiset sodissa 1918 ja 1939–1945*. *Oulun veteraanikirja*. Toim. Janne Kankainen, Panu-Pekka Rauhala & Jouko Vahtola. Oulun kaupunki.
- Jyrinki, Viliina 2021: *Kuritusta vai väkivaltaa? Kuritusväkivalta Helsingin Sanomien kuvaamana 1984–2020*. Sosiaalityön pro gradu -tutkielma. Jyväskylän Yliopisto.
- Kemppainen, Sanna 2020: *Oulun läänin henkirikollisuus 1945–1950*. Suomen historian pro gradu -tutkielma. Jyväskylän Yliopisto.
- Kesti, Mervi 2000: *Väkivaltarikollisuus Oulussa 1935-1950*. Suomen ja Skandinavian historian pro gradu -tutkielma. Oulun Yliopisto.
- Kettunen, Pauli 2012: ”Kansallinen toimijuus suomalaisessa politiikassa”. *Suomalaisen politiikan murroksia ja muutoksia*. Toim. Kari Paakkunainen. Helsingin Yliopisto.

- Kilpiö, Kaarina et al. 2008: *Alkoholin vuosisata. Suomalaisten alkoholiolojen käännteitä 1900-luvulla*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Koskela, Kari 2002: *Huligaanit. Katuelämää Sörkassa suurlakosta sisällissotaan*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Lehti, Martti 2001: *Väkivallan hyökyaalto: 1900-luvun alkuvuosikymmenten henkirikollisuus Suomessa ja Luoteis-Virossa*. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen julkaisuja nro 178. Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos.
- Mickelsson, Rauli 2012: ”Suomalaiset puolueet kertomuksina”. *Suomalaisen politiikan murroksia ja muutoksia*. Toim. Kari Paakkunainen. Helsingin Yliopisto.
- Pajuoja, Jussi 1987: ”Suomalaisen väkivallanaallon huippu 1920–1930-luvulla”. *Oikeutta ja historiaa. Heikki Ylikankaan 50-vuotisjuhlakirja*. Toim. Lars D. Eriksson. WSOY.
- Suodenjoki, Sami 2012: ”Kansalaisyhteiskunnan ja Suomen ideat ja julkisuudet ennen vuotta 1917”. *Suomalaisen politiikan murroksia ja muutoksia*. Toim. Kari Paakkunainen. Helsingin Yliopisto.
- Pälsi, Sakari 1955: *Puukko*. Otava.
- Vahtola, Jouko 2003: *Suomen historia jääkaudesta Euroopan unioniin*. Suuri Suomalainen Kirjakerho Oy.
- Verkko, Veli 1942. *Väkijuomalainsäädännön vaikutuksesta rikollisuuteen: Tilastollinen tutkimus*. Kustantaja tuntematon.